

Forenings- samfundets sociale kapital

Danske foreninger i et
europæisk perspektiv

Lars Torpe
Torben K. Kjeldgaard

Magtudredningen

**Foreningssamfundets sociale kapital.
Danske foreninger i et europæisk perspektiv**

Magtudredningen

Folketinget besluttede i marts 1997 at iværksætte en dansk magtudredning eller, som det officielle navn er, *En analyse af demokrati og magt i Danmark*. Projektet ledes af en uafhængig forskningsledelse.

Magtudredningens forskningsresultater publiceres i en række bøger, som udgives på Aarhus Universitetsforlag, og i en skriftserie, som udgives af Magtudredningen.

Lise Togeby
(formand)

Jørgen Goul Andersen

Peter Munk Christiansen

Torben Beck Jørgensen

Signild Vallgård

Lars Torpe & Torben K. Kjeldgaard

**Foreningssamfundets sociale kapital.
Danske foreninger i et europæisk perspektiv**

Magtudredningen

Foreningssamfundets sociale kapital.
Danske foreninger i et europæisk perspektiv
© Magtudredningen og forfatterne, 2004
ISBN: 87-7934-855-6

Omslag: Svend Siune
Tryk: AKA-PRINT A/S, Århus

Magtudredningen
c/o Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet
Universitetsparken
8000 Århus C
Danmark

Magtudredningen@ps.au.dk
www.ps.au.dk/magtudredningen

Alle rettigheder forbeholdes. Mekanisk, fotografisk eller anden gengivelse af eller kopiering fra denne bog er kun tilladt i overensstemmelse med overenskomst mellem Undervisningsministeriet og CopyDan. Enhver anden udnyttelse er uden forlagets skriftlige samtykke forbudt ifølge dansk lov om ophavsret. Undtaget herfra er korte uddrag til brug ved anmeldelser.

Forord

Dette skrift er blevet til på grundlag af en omfattende kortlægning og undersøgelse af de frivillige foreninger i Aalborg. Undersøgelsen fandt sted i efteråret 2001. Parallelt hermed blev der gennemført tilsvarende undersøgelser i række andre europæiske byer, som vi derfor har mulighed for at sammenligne resultaterne i Aalborg med.

Formålet med undersøgelsen har været at afdække foreningslivets demokratiske potentialer som en del af foreningssamfundets sociale kapital, men vi har også ønsket at give et signalement af det lokale organisations-samfund i Danmark sammenholdt med det, vi finder i andre europæiske byer på omtrent samme størrelse.

I forbindelse med offentliggørelsen vil forfatterne gerne benytte lejligheden til at takke de foreninger, der har medvirket til undersøgelsen og de informanter, vi har trukket på i forsøget på at finde frem til alle foreninger. En særlig tak til David May, Aalborg Universitet, der i forbindelse med en anden undersøgelse af indvandrerorganisationerne forestod en særlig opsøgende indsats i forhold disse foreninger. Endelig tak til Ann-Dorte Christensen, Aalborg Universitet, og til Jørgen Goul Andersen og Peter Munk Christiansen fra Magtudredningens ledelse for kommentarer til manuskriptet.

Torben K. Kjeldgaard har forestået gennemførelsen af foreningsundersøgelsen og foretaget den statistiske bearbejdning af materialet samt udarbejdet Appendiks 2. Lars Torpe har ført pennen i skriftets øvrige kapitler.

Marts 2003

Lars Torpe & Torben K. Kjeldgaard

Indhold

Kapitel 1. Indledning	9
Kapitel 2. Om selve undersøgelsen	14
Kapitel 3. Foreninger i Danmark/Skandinavien versus foreninger i andre lande	17
Kapitel 4. Foreninger, demokrati og social kapital	21
Kapitel 5. Foreningssamfundet levedygtighed	30
Foreningstæthed og fertilitet	30
Foreningsstørrelse	32
Medlemsudvikling	33
Kapitel 6. Foreningsstruktur og organisation	36
Foreningernes opbygning.....	36
Foreningernes styring	38
Professionalisering	41
Aktivitet og frivilligt arbejde.....	42
Kapitel 7. Foreningernes økonomi	46
Budgetstørrelse.....	46
Indtægtskilder	47
Indtægternes sammensætning.....	49
Kapitel 8. Foreningernes relationer til omverdenen.....	53
Kontakt til andre foreninger, institutioner og virksomheder i lokalsamfundet	53
Foreningernes engagement i offentlig politik	54
Foreningernes samarbejde med kommunen	57
Kapitel 9. Tværgående netværk	62
Horisontale og vertikale kontakter	62
Styrkes eller svækkes de tværgående netværk?	64
Kapitel 10. Konklusion	67
Appendiks 1. Organisationssamfundets sammensætning	71
Appendiks 2. Undersøgelsens tilrettelæggelse	75
Population og udvælgelses-/indsamlingsmetode.....	75

Den praktiske gennemførelse af undersøgelsen	76
Repræsentativitet.....	78
Litteratur	81
Om forfatterne	84

Kapitel 1.

Indledning

I 1989 opholdt den indiske antropolog Prakash Reddy sig fire måneder i Hvilsager på Djursland. Han fandt meget lidt fællesskab i landsbyen, og ved afslutningen af besøget mente han, at danskerne var blottet for fællesskabsfølelse. Da han tilbage i Indien genlæste sine notater, lagde han imidlertid mærke til, at mange havde sagt, at de var medlem af en forening. Da han næste gang kom til Danmark, op søgte han foreningerne og fandt noget af det fællesskab, han ved første øjekast ikke havde kunnet få øje på – hverken i familien eller i landsbyen. Reddy konkluderer på den baggrund, at foreningerne tjener to funktioner i det danske samfund. Den ene er, at i ”det postmoderne Danmark skaber hvert individ sit eget ’fællesskab’ ved samværet med andre ligesindede gennem venskaber og ved at blive medlem af en klub eller en forening ...”. Den anden funktion er, at foreningerne bidrager til at udvikle ”ideologier om lighed og frihed. De bliver ofte meningsdannere” (Reddy, 2001: 31).

Har Reddy ret, udfylder de lokale foreninger en vigtig sammenbindende funktion: I dem udleveres fællesskabet, og de binder individet sammen med det større samfund. I sit historiske studium af foreningslivet i Grindsted fra 1880 til 1940 kommer Sidsel Eriksen frem til en lignende konklusion. Hun taler om ”et foreningsstyret samfund” (Eriksen, 1996). Med det mener hun et samfund gennemsyret af foreninger, der organiserer aktiviteter, varetager interesser og forfægter værdier. Foreningerne afspejler på én gang samfundets differentiering og binder det sammen på både tværs og langs. I kraft heraf løser foreningerne ikke kun vigtige sociale og kulturelle opgaver, men har også stor demokratisk betydning.

Foreningerne nyder da også bred anerkendelse i Danmark. Påskønnelsen kommer til udtryk på flere måder: Foreningerne modtager store tilskud fra det offentlige, de får adgang til at påvirke politiske beslutninger både centralt og lokalt, de får overdraget vigtige samfundsopgaver, og der værnes om deres grundlovssikrede ret til uafhængighed.

Spørgsmålet er imidlertid, om foreningerne også i dag har en så central kulturbærende betydning, som Sidsel Eriksen fandt i Grindsted i forrige århundrede, og som Reddy antyder, foreningslivet fortsat rummer. Tvivlen har flere kilder, og den rettes både mod den måde, foreningerne fungerer på og de forandringer, der er sket i samfundet (Christensen & Molin, 1995; Gundelach & Torpe, 1997; Rosenkrands, 2000). Flere ting kan have bidra-

get til at svække foreningernes samfundsmæssige rolle. Vi skal ikke gå systematisk ind på dem her (se fx Torpe, 2000), men man kan naturligvis let forestille sig, at den generelle samfundsudvikling, som ofte omtales som en overgang fra industrisamfund til informationssamfund eller netværkssamfund, kan rumme træk, der dels reducerer foreningernes betydning for den enkelte, dels peger på andre former for organisering.

Som Reddy siger, "fødes" man i dagens Danmark ikke ind i bestemte foreningsfællesskaber. Tradition spiller heller ikke den samme rolle. Man vælger selv foreningerne. Eller man vælger dem fra. Vi er nemlig ikke så afhængige af dem som før, hverken når det drejer sig om varetagelsen af bestemte interesser eller udførelsen af bestemte aktiviteter. Desuden kan "folk" klare mere selv, og vil man noget sammen, findes der andre muligheder end foreningen. For mange er foreningen med dens stive formelle regler ikke specielt attraktiv. En fleksibel, netværksorienteret model er for nogle mere i pagt med "tidens krav" (Rosenkrands, 2001).

På den baggrund vil det ikke være overraskende, om vi finder stagnationstendenser i foreningssamfundet, både når det gælder dets evne til at forny sig, og når det drejer sig om medlems- og aktivitetsudvikling. Foreningsfolk klager da også hyppigt over, at det kniber med at rekruttere ledere, og vi ved fra en anden undersøgelse, at det står lidt sløjt til med de unges deltagelse i foreningerne (Torpe, 2000). Fra den offentlige debat om foreningerne får man desuden af og til det indtryk, at mange foreninger "køres" af ret få personer, ofte af de ansatte, mens det store flertal af medlemmer passivt "ser på". Det tætte samspil med og den økonomiske afhængighed af det offentlige fremføres også som noget, der beforder professionalisering og svækker den folkelige forankring. Noget af kritikken synes at udspringe af en vis idealisering af fortidens foreninger og en fortælling om de folkelige bevægelser i Skandinavien, der både skabte et "levende demokrati" og et "trygt folkehjem". Når patientforeninger i dag kaldes for "ego-foreninger", har man blikket rettet mod disse "tabte horisonter".

Dele af de kritiske og bekymrede iagttagelser er funderet i forskningsresultater, mens andre dele har en mere spekulativ karakter. Det er måske også navnlig de organisationer, der opererer på nationalt eller internationalt plan, der er genstand for kritik, hvorimod der har været mere stille om det lokale foreningsliv. Der er heller ikke megen systematisk viden herom. Den politologiske forskning har især fokuseret på samspillet mellem organisationer, centraladministration og Folketing (Ronit, 1998; Christiansen & Nørgaard, 2003) og ikke specielt meget på samspillet mellem organisationerne og de lokale politiske myndigheder. I det hele taget findes der kun få studier

af de lokale foreningers rolle (Ibsen, 1994; Haberman, 1995; Henriksen, 1996; Schøler & Torpe, 1999). Det betyder også, at mulighederne for at sammenligne over tid er stærkt begrænsede. Der findes fx ingen tidligere danske undersøgelser, som har søgt at registrere alle foreninger inden for et bestemt område.

I denne undersøgelse af de frivillige foreninger skal vi forsøge at give et billede af en væsentlig del af det danske foreningsliv, nemlig det, der udfoldes lokalt. Undersøgelsen baserer sig på en bestemt lokalitet, Aalborg Kommune, hvor alle de foreninger, vi har kunnet registrere, har modtaget et spørgeskema. En forening er her defineret som en frivillig sammenslutning, som ikke er underlagt en privat virksomhed eller en statslig myndighed, men som er i stand til at disponere selv, og hvor det at skabe overskud ikke er et selvstændigt formål.

Casestudiet er en del af den danske magt- og demokratiudredning, men desuden en del af et fælles europæisk projekt om "Citizenship, Involvement and Democracy". Som led i dette internationale projekt er der gennemført lignende undersøgelser i en række mellemstore byer i Europa. Det drejer sig om Aberdeen i Skotland, Mannheim i Tyskland, Bern i Schweiz, Enschede i Holland og Sabadell i Spanien. Ved at sammenligne Aalborg med disse byer får vi mulighed for at belyse, om det danske foreningsliv er så unikt, som vi ofte går og tror. Resultaterne af det sammenlignende studie offentliggøres i 2004. I det følgende vil vi inddrage nogle af resultaterne for at sætte den danske undersøgelse i perspektiv.

Undersøgelsen har således et dobbeltformål. For det første at give et billede af det danske lokale organisationssamfund og sætte det i et europæisk perspektiv. For det andet at kaste lys over nogle forhold i det lokale foreningsliv, herunder eventuelle forandringer, som påvirker foreningernes demokratiske rolle og deres evne til at generere social kapital.

Eftersom nærværende casestudie alene omfatter Aalborg, kan resultaterne selvfølgelig ikke uden videre overføres til andre lokaliteter. Når det er sagt, må det tilføjes, at der er al mulig grund til at tro, at billedet er nogenlunde det samme i andre større kommuner. Et særligt lokalt formet foreningsliv, som fandtes engang, findes ikke mere (Ibsen, 1995; Torpe, 1998). Det er der flere grunde til. For det første er befolkningssammensætningen i dag nogenlunde ens i flere større danske provinsbyer.¹ For det andet er der over hele landet en ensartet "foreningskultur", som præger opfattelsen af, hvad vi forstår ved en frivillig forening, herunder hvordan den skal indrettes med vedtægter, generalforsamling mv. For det tredje er Danmark og Skandinavien kendt for en stærk sammenhæng mellem den lokale og den

nationale organisering, hvilket har bidraget til at udviske lokale særtræk. Endelig for det fjerde har udviklingen af velfærdsstaten været med til at sætte ensartede rammer for foreningsvirksomheden, fx inden for henholdsvis fritidssektoren, boligsektoren og den sociale sektor. I det lange perspektiv har det haft stor betydning, at velfærdsstaten "satte sig" på den sociale opgavevaretagelse, men overlod det til foreningerne at organisere fritiden. Og i det korte perspektiv har eksempelvis folkeoplysningsloven været med til at sætte nye og ensartede rammer for samspillet mellem kommunen og de frivillige foreninger. Det samme har serviceloven, som påbyder kommunerne at samarbejde med de sociale foreninger om løsningen af visse sociale opgaver.

Vi starter med kort at redegøre for undersøgelsen af foreningerne i Aalborg. I kapitel 3 prøver vi at indkredse, hvad der specielt karakteriserer det danske/skandinaviske organisationssamfund. I kapitel 4 søger vi at belyse, hvad disse træk betyder demokratisk set, og hvordan den demokratiske rolle påvirkes af eventuelle forandringer i organisationssamfundet. Kapitlet afsluttes med at indkredse tre empiriske felter. Det første felt omhandler foreningssamfundets levedygtighed. Hvor meget fylder foreningerne i det civile samfund, og bliver vi ved med at danne nye foreninger? Af og til taler vi om "forenings-Danmark" som om, vi er det eneste land, der har en stærk foreningskultur. Men er vi i virkeligheden så unikke? I kapitlet går vi nærmere ind på spørgsmål som foreningstæthed, organisationsfertilitet, foreningsstørrelse og medlemsudvikling. Det andet felt handler om foreningsstrukturen og den interne organisation, herunder foreningernes økonomi. Er der fortsat opbakning til den klassiske foreningsmodel med generalforsamling, bestyrelse mv.? Hvor specifik dansk er denne model? Hvor professionaliserede er de lokale foreninger, og hvor mange frivillige er der? Fra hvilke kilder henter foreningerne deres økonomiske midler, og hvor afhængige er foreningerne af offentlig finansiering? Det er nogle af de spørgsmål, der behandles i kapitlerne 6 og 7. Det tredje felt er foreningernes relationer til omverdenen: Hvem har foreningerne kontakt med, og hvem samarbejder de med? Vi undersøger kontakten til andre foreninger, institutioner og virksomheder, samt mere generelt til offentligheden og til kommunen. Er foreningerne så lidet netværksorienterede, som det af og til påstås? Foreningernes relationer til omgivelserne behandles i kapitel 8 og 9.

Note

1. Sammenligner man eksempelvis Århus, Aalborg, Odense og Esbjerg, er der ikke store forskelle. Blandt de mest markante kan nævnes, at Århus har en lidt større andel af personer med længerevarende uddannelser, og at Aalborg har en mindre andel af immigranter uden for Norden, EU og USA.

Kapitel 2.

Om selve undersøgelsen

Hensigten med undersøgelsen har som nævnt været at nå samtlige organisationer i Aalborg – store som små, formelle som uformelle. Eftersom der ikke i Aalborg – lige så lidt som andre steder – findes en samlet fortegnelse over foreningerne, har vi først skullet finde dem. Telefonbøger, vejvisere, lister på hovedbiblioteket har hjulpet et stykke ad vejen, men det er langt fra alle foreninger, der nås herigennem. Vi har derfor også måttet trække på en række andre kilder. I Appendiks 2, hvor der redegøres mere detaljeret for undersøgelsens tilrettelæggelse, findes der en liste over de benyttede kilder.

Registreringen af foreningerne blev påbegyndt i juni 2001 og fortsatte året ud. I alt blev der udsendt 2240 skemaer til foreninger i Aalborg. Efter listen blev ”renset” for dobbeltadresser mv., fremkom der en nettopopulation på 2031 foreninger. Det svarer til en forening for ca. hver 80 indbyggere. Der er givetvis flere foreninger i Aalborg, bl.a. er der foreninger, vi bevidst har udeladt. Det drejer sig om små, private foreninger som fx bofællesskaber, der er organiseret som en andelsforening, om ejerlejlighedsforeninger, kortklubber m.m. Det ville være umuligt at finde frem til alle sådanne foreninger, og udbyttet vil ikke stå mål med de ressourcer, det ville kræve at finde frem til blot nogle af dem.

Metoden er en spørgeskemaundersøgelse gennemført ved hjælp af et postomdelt skema. Skemaet rummer 31 spørgsmål, hvoraf enkelte er åbne. Eftersom indvandrerforeningerne også indgår i en anden undersøgelse, har disse fået et lettere revideret skema.¹ Selve arbejdet med udsendelse og indsamling af skemaer blev gennemført af Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning, Aalborg Universitet. Der er foretaget en rykkerprocedure gennem to faser. Først en telefonisk rykkerrunde fulgt op af en skriftlig rykker vedlagt et nyt spørgeskema. Før rykkerrunden var besvarelsesprocenten 37,6. Efter de to faser i rykkerrunden havde vi i alt modtaget 1026 skemaer, hvilket giver en svarprocent på 50,5. Den opnåede besvarelsesprocent må siges at være tilfredsstillende for en undersøgelse af denne type. I en lignende undersøgelse for nogle år siden blev der opnået en besvarelsesprocent på 45, og sammenligner vi med de parallelle undersøgelser i flere europæiske byer, er svarprocenten i Aalborg den næsthøjeste.²

Eftersom vi ikke kender den faktiske sammensætning af foreningerne i Aalborg, er vores muligheder for at checke repræsentativiteten indskrænket til at undersøge, om besvarelsesprocenten på de enkelte foreningskategorier

er tilfredsstillende. Opgørelsen heraf fremgår af Appendiks 1, og som det kan ses, er repræsentativiteten i de fleste tilfælde ganske tilfredsstillende. Undtagelserne er de humanitære foreninger, fagforeninger og erhvervsorganisationer, hvor vi godt kunne have ønsket os en lidt højere svarandel.

Undersøgelsen af foreningerne i Aalborg er som nævnt en del af en større undersøgelse af lokale organisationer i Europa. For at tilstræbe sammenlignelighed er byerne blevet udvalgt på nogle fælles kriterier³, og i alle seks tilfælde har den samme fremgangsmåde været fulgt i registreringen af foreningerne⁴. Desuden er foreningerne alle steder blevet konfronteret med nogle fælles spørgsmål. Alligevel knytter der sig en vis usikkerhed til sammenligningen. Vi kan fx ikke udelukke, at registreringen nogle steder har været mere grundig end andre. Usikkerheden bliver ikke mindre af, at det i forbindelse med valget af undersøgelsesdesign blev besluttet at inkludere uformelle grupper og netværk i undersøgelsen. Hermed blev populationen næsten umulig at afgrænse, hvilket har bidraget til en de facto uensartethed i registreringen.⁵ Endelig har der været problemer med spørgsmålsformuleringerne på grund af de forskelle, der eksisterer mellem landene. Hvad der er meningsfyldt at spørge om i én sammenhæng er ikke meningsfyldt i en anden.

De faktiske besvarelsesprocenter varierer en del. Som nævnt var den 50,4 i Aalborg. Det ligger på linje med Enschede, hvor den var 50,2. Derimod lå den noget lavere i Aberdeen, Mannheim og Sabadell, nemlig henholdsvis 36,5, 36,0 og 31,9.⁶

Noter

1. Det drejer sig om en undersøgelse, Lise Togeby gennemfører af indvandrerforeninger i Århus, Odense og Aalborg.
2. Vi opnåede ganske vist i en undersøgelse af foreningerne i Skanderborg Kommune for nogle år siden en svarprocent på 61, men her var indsamlingen ikke nær så grundig. Jo længere ud man kommer i afkrogene af foreningslivet, jo større risiko er der for, at nægterprocenten stiger.
3. Det drejer sig om følgende: a) har mere end 100.000 indbyggere, b) er et center for regionen, c) har en blanding af industri og service, 4) har et fuldt udbygget uddannelsessystem, 5) har et hospital og 6) har et bycentrum.
4. Afgørende for udvælgelsen har alene været, at: 1) organisationen/gruppen har et navn, 2) organisationen/gruppen har en kontaktperson eller optræder på en liste, 3) organisationen/gruppen er aktiv i lokalområdet, 4) har en forening flere afdelinger, tæller de alle med.

5. Fælles retningslinjer har været, at foreningen/gruppen: 1) er i stand til at disponere selv og ikke er underlagt en privat virksomhed eller en statslig myndighed, 2) er et non-profit foretagende, 3) bygger på frivillighed.
6. Der knytter sig i skrivende stund en vis usikkerhed til svarprocenten i Bern, men den er opgivet til 55,0.

Kapitel 3.

Foreninger i Danmark/Skandinavien versus foreninger i andre lande

I Danmark blev det moderne organisationssamfund dannet fra 1860'erne til midten af 1900-tallet. Det byggede på en omfattende organisering med mange overlappende medlemskaber, hvor grundstammen var lokale foreninger – ofte bundet sammen i regionale og nationale sammenslutninger. Organisationsmåden var repræsentativ demokratisk. Og allerede fra århundredets begyndelse ser vi et livligt samspil mellem foreningerne og samfundets politiske institutioner. Dette samspil forstærkedes fra 1930'erne og frem primært på nationalt plan i takt med velfærdsstatens opbygning. Parallelt hermed og med stor hastighed i efterkrigstiden svækkedes den klassebaserede og ide-/værdibetonede form for organisering, og det vidt-forgrenede net af foreninger, der var knyttet til henholdsvis arbejderbevægelsen og andelsbevægelsen, begyndte at smuldre. Tilbage kom til at stå en mere ren interesseorganisering i henholdsvis fagforeninger og landbrugets organisationer. I takt med at velfærdsstaten overtog de sociale opgaver, forsvandt også en del sociale foreninger. Til gengæld har vi i efterkrigstiden set en stærk vækst i de foreninger, der organiserer fritiden, og som ikke er knyttet til hverken den ene eller den anden klasse. I de seneste 20-30 år har vi desuden set en tilvækst af nye interesseorganisationer knyttet til de forskelligartede roller, borgerne indtager til det offentlige – som patient, som forældre, som pensionist, som social klient mv.

Hvordan disse forandringer spiller sammen med interne forandringer i organisationerne og organisationssamfundet, har vi ikke datagrundlag til at kunne give en mere præcis belysning af. I Norge har man derimod på grundlag af en omfattende registrering af organisationerne i forskellige perioder kunnet belyse forandringerne i organisationernes karakter, i deres indre liv og i samspillet med omgivelserne (Selle & Øymyr, 1995; Wollebæk & Selle, 2002). Det er sandsynligt, at nogle af de træk, der findes i Norge, vil kunne genfindes i den danske udvikling (Klausen & Selle, 1995; Ibsen, 1995; Torpe, 2003b). Det skyldes de relativt mange fællestræk i foreningsudviklingen i Norge, Sverige og Danmark. Blandt sådanne træk kan nævnes en stor foreningstæthed, dvs. mange foreninger set i forhold til indbyggertallet, en stor grad af frivillighed i organisering af indsatsen, en tæt forbindelse mellem den lokale og den nationale organisering i form af lokale

afdelinger bundet sammen i hovedorganisationer, en høj grad af formalisering af den organisatoriske struktur hvilende på repræsentativt demokratiske mekanismer, en mindre markedsorientering samt et stærkt samspil mellem foreningerne og det offentlige baseret på en arbejdsdeling, der anerkendes af begge parter, og som ikke anfægter foreningernes uafhængighed. Som et direkte udtryk for denne parallelitet bruges af og til vendingen ”et skandinavisk organisationssamfund” (Selle & Øymyr, 1995; Selle, 1999).

Der ligger i denne vending en implicit antagelse om, at de fællesstræk, der eksisterer mellem de skandinaviske lande samtidigt adskiller Skandinavien fra andre europæiske lande, dvs. landene i Central- og Sydeuropa, men også Storbritannien. Det antages således, at foreningstætheden er højere i Skandinavien, at den organisatoriske sammenhæng mellem det lokale og det nationale er stærkere, at der er mindre professionalisering, at foreningerne er mere formelt demokratisk opbyggede, at foreningerne er mindre orienteret mod markedet, og at relationerne til det offentlige politiske system er stærkere. Vi har i figur 3.1 oversigtsmæssigt forsøgt at systematisere disse forskelle.

Figur 3.1. Skandinaviske træk ved organisationssamfundet sammenholdt med det øvrige Europa

Skandinavien	Øvrige Europa
Stor foreningstæthed	Mindre foreningstæthed
Mange medlemskaber	Færre medlemskaber
Stort frivilligt engagement og lav professionalisering	Mindre frivilligt engagement og større professionalisering
Tæt sammenhæng mellem lokal og national organisering	Mere løs sammenhæng mellem lokal og national organisering
Stærkt formaliseret demokratisk organisering	Svagere formaliseret demokratisk organisering
Stærkt samspil mellem foreningerne og det offentlige	Svagere samspil mellem foreningerne og det offentlige
Svag markedsorientering	Stærkere markedsorientering

Det skal understreges, at vi her maler med den brede pensel, og det bør tilføjes, at opdelingen mere hviler på indtryk og fornemmelser end på faktisk viden, fordi der endnu ikke findes tilstrækkeligt komparativt undersøgelsesmateriale at trække på. Som sådan kan man sige, at opdelingen tjener et idealtypisk formål. Hensigten er at konfrontere de danske resultater, som vi formoder falder inden for de skandinaviske træk, med resultaterne fra

Aberdeen, Enschede, Bern, Sabadell og Mannheim for at undersøge, om vi kan bekræfte de forestillinger, der ligger bag påstandene i figur 3.1. På nogle punkter må Enschede i Holland dog formodes at ligge tættere på de skandinaviske samfund end på det øvrige Europa. Bl.a. ved vi, at der er et omfattende foreningsmedlemskab i Holland, som mindst ligger på linje med det skandinaviske. Vi vil derfor også forvente at finde en stor foreningstæthed der.

Men også hvor det drejer sig om skandinaviske træk, har vi forenklet billedet lidt. Når det fx drejer sig om omfanget af det frivillige arbejde, har en tidligere undersøgelse vist, at Norge og Sverige placerer sig i toppen, mens Danmark ligger noget efter sammen med Frankrig, Italien og Storbritannien (Hart & Dekker, 1999). På dette punkt må vi derfor forvente, at Aalborg ligger på linje med de andre byer i undersøgelsen.

Vi må dog konstatere, at sammenligningen mellem Danmark og ”det øvrige Europa” i denne sammenhæng lider af den begrænsning, at undersøgelsen kun omfatter ret få lande. Hertil kommer, at flere af byerne ikke på samme måde som Aalborg kan siges at være repræsentative for de pågældende lande. Det gælder fx Sabadell i Catalonien, hvor vi ved, at Catalonien har et mere rigt foreningsliv end det øvrige Spanien. Det gælder også Bern, som jo er hovedstaden i Schweiz, og som i kraft heraf rummer nogle særtræk.¹ Også i Mannheim gør der sig nogle særlige forhold gældende, som vi vender tilbage til.

På grund af denne begrænsning i datamaterialet og eftersom hverken Norge eller Sverige er med i undersøgelsen, kan vi ikke give noget udtømmende svar på spørgsmålet om det danske/skandinaviske organisations-samfunds fortsat unikke karakter. Vi må nøjes med et foreløbigt bud, men skulle det vise sig, at Danmark ikke adskiller sig fra de øvrige byer i Europa på de parametre, der er medtaget i figur 3.1, kommer vi meget tæt på at kunne aflive forestillingen om det danske/skandinaviske organisationssamfunds unikke karakter.

En sådan konklusion er ikke usandsynlig. Således har den norske forskning i frivillige foreninger vist, at organisationssamfundet er under forandring (Selle & Øymyr, 1995; Wollebæk & Selle, 2002). Meget tyder på, at disse forandringer vil bringe det skandinaviske organisationssamfund tættere på det europæiske. Fire elementer kan i den forbindelse trækkes frem. For det første, at der er sket en større professionalisering af foreningerne. For det andet, at lokale foreninger i stigende grad løskobles fra regionale og nationale organisationer. For det tredje, at nye foreninger foretrækker en

anden organisationsform end den formelt demokratiske, og for det fjerde at organisationerne orienterer sig mere og mere mod markedet.

Som nævnt har vi dog noget sværere ved at dokumentere forandringer i Danmark end i Norge, eftersom der ikke foreligger tidligere danske undersøgelser at sammenligne med. I forsøget på at angive mulige udviklingsretninger, er vi derfor henvist til nogle tilnærmelsesvis mål. Vi inddrager to sådanne mål i undersøgelsen. For det første sammenligner vi med en undersøgelse, som Bjarne Ibsen foretog af lokale organisationer i 1993 (Ibsen, 1994). Denne undersøgelse omfatter foreninger i en række større og mindre kommuner, heriblandt Århus. Når der her kun kan være tale om et tilnærmelsesvist mål, skyldes det for det første, at Ibsens undersøgelse fra 1993 kun omfatter en del af det samlede organisationsspektrum, nemlig organisationer inden for kultur, idræt og fritid og det sociale og humanitære område. For det andet, at vi for at kunne bruge denne undersøgelse i komparativt øjemed har måttet forudsætte, at foreningsstrukturen i Århus i 1993 stort set var den samme som foreningsstrukturen i Aalborg på samme tidspunkt. Det er af grunde, der er anført ovenfor, dog sandsynligt.²

Det andet tilnærmelsesvis mål drejer sig om forskelle mellem nye og gamle foreninger. Vi ved, at der løbende sker en vis udskiftning af organisationssamfundet (Ibsen, 1994). Nye organisationer kommer til, og andre dør ud. De nye organisationers aktions- og reaktionsmønstre vil derfor i nogen omfang kunne tages som et spejl på fremtiden samt på nogle forandringsprocesser, der er i gang.

Noter

1. Det er der dog søgt korrigeret for ved at fjerne de nationale organisationer fra undersøgelsen.
2. Århus har som nævnt en lidt større andel af veluddannede end Aalborg. Og jo længere vi går tilbage, jo større har den forskel givet været. Det spiller formentlig en rolle for omfanget af den individuelle deltagelse, men næppe for den kollektive.

Kapitel 4.

Foreninger, demokrati og social kapital

Eventuelle forandringer i organisationssamfundet vil også kunne påvirke foreningernes demokratiske rolle, men før vi kommer så langt, skal vi se nærmere på, hvori foreningernes påståede demokratiske rolle kan ligge.

Det har længe været en almindelig opfattelse, at der findes en stærk sammenhæng mellem et rigt foreningsliv og et stabilt demokrati. Men først i de senere år har man for alvor søgt at nå til klarhed over, hvori den mere nøjagtigt består. Startskuddet til diskussionen blev givet af Robert Putnam, der i en sammenlignende analyse af forskelle i effektiviteten af den politiske styring i Nord- og Syditalien nåede frem til, at medborgerkultur og et stærkt civilt samfund spiller den største rolle, når denne forskel skal forklares (Putnam, 1993). Putnam betegnede forskellen som en forskel i social kapital: I større omfang i Norditalien end i Syditalien fremmes den sociale interaktion af et udbygget netværk af foreninger. Borgerne får herigennem større tillid til hinanden og har lettere ved indgå i et forpligtende samarbejde, som gør dem i stand til at træffe effektive politiske beslutninger. I den forstand bliver foreningernes evne til at generere social kapital for Putnam et centralt aspekt af foreningernes demokratiske rolle.¹

Opfattelsen af, at foreningerne spiller en vigtig rolle for demokratisk stabilitet og udvikling, er ikke ny. Den går tilbage til Alexis de Tocquevilles beskrivelser af demokratiet i 1830'ernes USA (Tocqueville, 1994). I Almond og Verba's klassiske værk *The Civic Culture* (1963) blev hypotesen bekræftet. Det samme gjorde Putnam med sin bog *Making Democracy Work*. Som han siger i konklusionen: "Tocqueville havde ret. Den demokratiske styring svækkes ikke, men styrkes, når den stilles over for et levende civilt samfund" (1993: 182). Sidst har Mark E. Warren (2001) søgt at systematisere antagelserne om foreningernes demokratiske effekter. Han når frem til tre typer mulige effekter, som opererer på hver sin dimension: 1) Offentlighedseffekter, 2) individuelt udviklende effekter, 3) institutionelle effekter.

Med offentlighedseffekter mener Warren effekter i forhold til offentlig meningsdannelse. Foreningerne kan være mere eller mindre aktive i den forbindelse, men alene i kraft af at der dannes foreninger, vil der være en offentlighedseffekt. Foreningerne kan ved at opsamle, bearbejde og artikulere fælles behov og interesser styrke individuel og kollektiv meningsdannelse og herigennem understøtte demokratiske grundværdier om ret til au-

tonomi såvel individuelt som kollektivt. Set i det perspektiv kan både foreningstætheden og graden i hvilken foreningerne er uafhængige af staten og markedet være indikatorer på offentlighedseffekter.²

De individuelt udviklende effekter betegnes også som foreningernes ”interne demokratiske rolle”, hvor foreningerne tænkes at bidrage til demokratisk udvikling ved at socialisere medlemmerne til demokrati: Gennem foreningerne stifter man bekendtskab med mennesker, der er forskellige fra én selv; man indgår i fælles drøftelser og lærer at tage hensyn til andre interesser, og man fatter interesse for andre dele af samfundslivet end dem, der angår én selv. Der sker med andre ord en demokratisk dannelse af individerne. Under dette punkt hører også, at medlemmerne udvikler individuelle kompetencer til at deltage i de demokratiske beslutningsprocesser. Kort sagt er påstanden, at foreningerne fungerer som ”skoler i demokrati”, dels ved at udvikle demokratiske normer, dels ved at udvikle demokratiske kompetencer.

Med institutionelle effekter tematiseres, hvad man ofte kalder for foreningernes eksterne demokratiske rolle. Hermed menes foreningernes samspil med de omgivende institutioner. Foreningerne indgår i et samfundsmæssigt system af koordination, repræsentation, legitimation og i mange tilfælde også produktion. Som en del af den samfundsmæssige koordination kan foreningerne betragtes som mellemliggende strukturer mellem individet på den ene side og det politiske system og markedet på den anden. Den demokratiske betydning heraf ligger dels i den pluralistiske konkurrence mellem forskellige organiserede interesser og synspunkter og dels i det samarbejde, der formidles mellem forskellige dele af samfundet. Et samarbejde, der både kan være af betydning for det politiske systems evne til at træffe beslutninger og legitimere dem. Den demokratiske legitimering afhænger dog af to ting. For det første, at alle væsentlige interesser i samfundet er organiserede. For det andet, at alle organiserede interesser har mulighed for at ”komme til orde”. Hvis de politiske beslutninger er baseret på en løbende inddragelse af organiserede interesser, og væsentlige interesser enten ikke er organiserede eller holdes ude, opstår der legitimationsproblemer. Foreningstætheden kan være en vigtig indikator for graden, i hvilken eksisterende interesser kommer organisatorisk til udtryk. Men hermed er ikke sagt noget om deres eventuelle politiske repræsentation. Det kræver mere dybtgående kvalitative studier, men omfanget af inddragelsen og fordelingen på bestemte foreningstyper kan give os fingerpeg.

Synet på demokrati vil naturligvis spille en rolle for synet på, hvor vigtige disse effekter er. I den liberalistiske tradition, hvor staten ses som en

potentiel trussel mod det civile samfund, vil især offentlighedseffekterne blive fremhævet: Frivillige foreninger er vigtige, fordi de beskytter det civile samfund mod statens intervention. I modsætning hertil vil republikanske og kommunitære positioner især pege på dels et demokratisk dannelsesperspektiv (individuelt udviklende effekter), dels et socialt integrationsperspektiv, dvs. foreningernes betydning for sammenbindingen af forskellige dele af samfundet (de institutionelle effekter).

De forskellige typer effekter modarbejder ikke nødvendigvis hinanden. Således vil de fleste danske foreninger i større eller mindre grad kunne tænkes at rumme alle tre effekter. En forening for grønlandsk kultur vil eksempelvis kunne tænkes på en gang at bidrage til at gøre grønlandsk kultur synlig i offentligheden, at styrke medlemmernes demokratiske normer og kompetencer og gennem et samarbejde med andre foreninger og det offentlige at "slå bro" mellem forskellige kulturer. Omvendt er der kun få danske organisationer, som ikke rummer demokratiske effekter på mindst en af de tre dimensioner. Det danske naziparti kunne være et bud. Vi kan også finde eksempler på organisationer, som næsten udelukkende placerer sig et af stederne. Greenpeace er en organisation med klare offentlighedseffekter, hvorimod de to andre typer effekter spiller en mindre rolle. Et andet eksempel er en selvhjælpsgruppe som Anonyme Alkoholikere, der sagtens kan tænkes at have individuelt udviklende effekter, men hverken offentlighedseffekter eller institutionelle effekter.

Alle tre typer effekter vil være relevante, hvis foreningerne betragtes ud fra et socialt kapital perspektiv (Torpe, 2003a). Offentlighedseffekter fordi foreningerne herigennem bidrager til at skabe fælles offentlige rum og dermed et demokratisk fællesskab. Individuelt udviklende effekter fordi foreningerne bidrager til at skabe social tillid og demokratiske normer i befolkningen. Institutionelle effekter fordi foreningerne bidrager til skabe fælles samhandlen i og mellem forskellige institutioner i samfundet.

Almindeligvis er det dog kun de to sidste typer effekter, der inddrages i undersøgelsen af foreningernes betydning for social kapital, hvilket får den effekt, hvad kritikere med rette har påpeget, at et socialt integrationsperspektiv tager overhånd. Konflikter bliver i realiteten anset som en hæmsko for produktionen af social kapital og er derfor uønskværdige (Mouritsen, 2000). Desuden kan der hos Putnam spores en tendens til ensidigt at vægte de individuelt udviklende effekter i den empiriske analyse (Selle, 1999). Putnam kommer derfor let til at gøre de små foreninger baseret på horisontale "face to face" relationer til "helte" og de store hierarkisk opbyggede organisationer til "skurke" (Putnam, 1995). Et sådant billede nuanceres

imidlertid, hvis også de øvrige dimensioner inddrages i analysen. Fx kan landsdækkende eller globale organisationer uden megen intern medlemsaktivitet spille en vigtig demokratisk rolle i offentligheden. Det er flere miljøorganisationer gode eksempler på. Vi skal også senere se (i kapitel 9), at store organisationer har mere omfattende kontakter til omverdenen og derfor antageligt større institutionelle effekter end de små foreninger.

Vigtigheden af et åbent samspil med omgivelserne har Putnam teoretisk set fanget godt med sondringen mellem ”bonding social kapital” og ”bridging social capital” (Putnam, 2000). Hvor ”bonding” social kapital dannes i fællesskaber, der er indadvendte, og som bindes sammen af en stærk ”vifølelse” eller en indre solidaritet på baggrund af en personlig, interesse-mæssig eller kulturel identifikation, er ”bridging” social kapital kendetegnet ved at bygge på social interaktion, der går på tværs af sådanne bånd. Her åbnes der op for omverdenen, og der etableres bredere former for samarbejde, som stimulerer til dannelse af bredere identiteter (2000: 20-23).³

Begrebet ”bridging” kan ses som en del af foreningernes institutionelle effekter. Det signalerer, at foreningen går på tværs af forskellige sociale og kulturelle skel. En indikation herpå kan være, at foreningerne henvender sig til alle, dvs. åbner sig for alle, og/eller samarbejder med andre foreninger, institutioner eller myndigheder. Omvendt kan det være en indikation på ”bonding”, at foreningen kun henvender sig til en bestemt gruppe og/eller ikke samarbejder med andre institutioner i omgivelserne. Vi har forsøgt os med en sådan operationalisering af ”bridging/bonding” i kapitel 9.

Generelt set er det forbundet med store vanskeligheder at teste demokratiske effekter af organisationsdeltagelsen, både når det drejer sig om offentlighedseffekter, individuelt udviklende effekter og institutionelle effekter. Det kræver meget omfattende såvel kvantitative som kvalitative analyser, og selv da vil der stå en stor usikkerhed tilbage. Vi har på et område tidligere søgt at teste effekterne, nemlig hvor det drejer sig om udviklingen af demokratiske normer og kompetencer (Gundelach & Torpe, 1997; Torpe, 2003b; Goul Andersen, 2002). Resultatet heraf viser, at effekten, hvad angår demokratisk normer, i bedste fald er ret lille, hvorimod det ikke kan afvises, at den individuelle organisationsdeltagelse har en effekt på demokratiske kompetencer. I hvert fald viser der sig at være en ikke helt lille sammenhæng mellem deltagelsen i foreningslivet på den ene side og øvrig politisk deltagelse, politisk engagement og politisk ”efficacy” på den anden. ”Efficacy” står her for individets egen fornemmelse af at kunne gøre en politisk forskel.

Når vi udtrykker os lidt forsigtigt omkring denne sammenhæng, skyldes det, at vi ikke kan være helt sikre på årsagsretningen, men formentlig går sammenhængen begge veje. Den manglende eller svage sammenhæng mellem organisationsdeltagelse og demokratiske normer om bl.a. tolerance og lovlighed er helt i overensstemmelse med forventningerne (Gundelach & Torpe, 1997). I modsætning til for 100-150 år siden kan foreningerne i dag ikke karakteriseres som demokratiske øer i et hav bestående af ikke demokratiske institutioner og sædvaner. De primært socialiserende instanser familien og skolen præges i dag af en demokratisk etos, som ikke fandtes for 100 år siden. Også det højere uddannelsesniveau og den øgede adgang til information tenderer til at reducere foreningernes individuelt udviklende rolle. Af disse grunde er det måske nok så meget offentlighedseffekterne og de institutionelle effekter, der har interesse i dag.

Vi skal i det følgende ikke lægge op til direkte tests af de mulige demokratiske effekter. I stedet vil vi bruge antagelserne om forskellige typer effekter som en ramme ud fra hvilken de resultater, undersøgelsen af organisationerne i Aalborg frembringer, kan fortolkes. Vi er i den forbindelse specielt interesserede i at finde tegn på, at foreningssamfundets sociale kapital henholdsvis øges eller sænkes.

Der kan være flere grunde til at tro, at de særligt skandinaviske træk, vi har peget på i figur 3.1, har bidraget til at øge det civile samfunds demokratiske potentialer og dets betydning for produktionen af social kapital. Disse træk var: stor foreningstæthed, mange medlemskaber, stort frivilligt engagement og lav professionalisering, tæt sammenhæng mellem lokal og national organisering, en stærkt formaliseret demokratisk organisering, et stærkt samspil mellem foreningerne og det offentlige og en svag markedsorientering.

Når det drejer sig om stor foreningstæthed og mange medlemskaber, er begge punkter vigtige for, hvilken rolle foreningerne kan spille i offentligheden. Jo flere foreninger pr. 1000 indbyggere og jo mere befolkningen er organiseret i foreninger, jo større er sandsynligheden for, at forskellige interesser og synspunkter vil komme til offentlighedens kendskab. Men også for de to andre typer effekter vil et foreningsstyret civilt samfund være af betydning.

Betydningen af det frivillige engagement vil især kunne tænkes at ligge i forhold til de individuelt udviklende effekter. Tilrettelægges og varetages opgaverne i foreningen hovedsageligt af ansat personale, gennemgår de menige medlemmer jo ikke eller kun i mindre grad de læreprocesser, der vil kunne føre til en styrkelse af demokratiske normer og kompetencer. Det

samme gælder den formelt demokratiske organisering. Det er vel svært at forestille sig, at en forening, som ikke er demokratisk organiseret, vil kunne rumme individuelt demokratisk udviklende effekter. Derimod kan man sagtens forestille sig, at ikke-demokratiske foreninger kan have såvel offentlighedseffekter som institutionelle effekter. Den demokratiske interaktion behøver dog ikke nødvendigvis at hvile på repræsentative former, men findes der en bestyrelse eller en formand, må der i foreningen også være en forsamling, som kan holde formanden og/eller bestyrelsen ansvarlig, hvis foreningen skal kunne kalde sig demokratisk.

Tæt sammenhæng mellem lokal og national organisering kan især være af betydning for de institutionelle effekter (Selle & Øymyr, 1995). Det kan sikre en sammenhæng mellem interessedannelse "fra neden" og interesseartikulation "fra oven". Forudsætningen er dog to ting, som ikke altid er til stede. For det første, at lokalafdelingerne inden for foreningens formål har en udstrakt autonomi. For det andet, at sammensætningen af landsorganisationens kompetente organer afspejler de interesser, der gør sig gældende blandt medlemmerne. Hvor det første krav er opfyldt i mange, måske endda i de fleste foreninger, kniber det nok mere med det andet krav. Fagbevægelsen er med sine indirekte valg et eksempel på, at der kan mangle en sådan overensstemmelse.

Stærkt samspil mellem foreningerne og det offentlige vil især være af betydning for de institutionelle effekter. Det er dog ikke helt utænkeligt, at sådanne effekter kan komme i konflikt med offentlighedseffekterne, hvor vi jo især har fremhævet offentlighedseffekternes betydning for individuel og kollektiv autonomi. Det kan nemlig ikke udelukkes, at afhængighed af offentlig støtte, enten i form af projektstøtte eller direkte støtte, i visse situationer kan undergrave foreningernes autonomi. Vi tænker ikke her på direkte pression, som næppe er relevant i en dansk sammenhæng, men snarere på former for selvcensur, hvor eksempelvis et ønske om et fortsat samarbejde med offentlige myndigheder kan få nogle foreninger til at holde igen på kritik eller i det mindste holde kritikken "inden døre". Det er meget vanskeligt at afsløre eksempler på sådanne former for tilpasning. Vi ved derfor ikke, om der er et problem og i givet fald, hvor stort det er. Forskningsresultater har dog vist, at støtte og samarbejde med det offentlige ikke behøver at føre til tab af autonomi (Henriksen, 1996). Konteksten er afgørende. Stat og civil samfund udgør ikke nødvendigvis to modstående systemer. Det er desuden den generelle vurdering baseret på skandinaviske erfaringer, at et stærkt samspil med det offentlige ikke har svækket foreningernes autonomi (Klausen & Selle, 1995).⁴ Er det korrekt, står der alene en positiv demokra-

tisk effekt tilbage af foreningernes samspil med det offentlige, nemlig den bindeledsfunktion foreningerne udfylder mellem det enkelte individ og de politiske beslutningstagere.

Det sidste kendetegn, vi har opstillet for det skandinaviske organisationsamfund, er en svag markedsorientering. Også det kan være et tegn på foreningernes uafhængighed, såfremt orienteringen mod markedet er ledsaget af en egentlig afhængighed, fordi organisationerne for at overleve er nødt til at sælge varer og tjenesteydelser eller skaffe private sponsorer. Igen er det dog ikke givet, at sådanne former for afhængighed fører til tab af autonomi. Derimod er det sandsynligt, at det vil forstærke professionaliseringen af foreningerne og svække frivilligheden, idet foreningerne da skal kunne overleve på markeds lignende vilkår. Eksempler herpå finder vi i Danmark fra både kooperationen og andelsbevægelsen.

Spørgsmålet er nu, om vi fortsat kan tale om et særligt skandinavisk organisationsamfund, der både styrker og bidrager til demokratisk udvikling og generering af social kapital. I forsøget på at besvare spørgsmålet skal vi inddrage tre empiriske felter. For det første foreningssamfundets levedygtighed, for det andet foreningernes struktur og organisation og for det tredje foreningernes relationer til omgivelserne.

På det første felt kan man spørge, om det fortsat er meningsfuldt at tale om et "Forenings-Danmark", eller om der er krisetegn at spore i tilgangen af foreninger og medlemmer. Hvordan er foreningstætheden sammenholdt med andre steder i Europa? Og hvordan er fertiliteten i Aalborg sammenlignet med de øvrige byer? Endelig størrelsen: Hvor store er foreningerne? Går udviklingen mod færre og større foreninger på lokalt plan? Disse spørgsmål behandles i kapitel 5.

Det andet felt omhandler organisationsamfundets struktur og organisation, hvor vi i kapitel 6 ser nærmere på såvel foreningernes opbygning som styring og i kapitel 7 på foreningernes økonomi. Er der noget i den danske udvikling, som minder om udviklingen i Norge, hvor andelen af fritstående foreninger er vokset på bekostning af foreninger, der bindes sammen i en national eller regional struktur? Videre er spørgsmålet, om der kan spores tendenser til opbrud i den velkendte organisationsmodel med vedtægter, generalforsamling, bestyrelse mv.? Denne model opfattes af gode grunde som demokratisk, men det er jo ikke ensbetydende med, at den altid fungerer inkluderende. Hvordan ser det fx ud med inddragelsen af børn og unge? Det hævdes også, at foreningerne er blevet mere professionaliserede, og udviklingen på landsplan synes at dokumentere påstanden (Berndtson, 1995). Men hvordan står det til på lokalt plan? Hvor professionaliserede er

foreningerne her? Og hvordan er situationen i Danmark sammenlignet med udlandet? Det hævdes også, at foreningerne har stigende vanskeligheder med at rekruttere frivillige til at tage sig af opgaverne. Hvordan ser det ud med frivillighedsgraden, hvis vi sammenligner med udlandet? I hvilke typer foreninger er frivilligheden størst? Og hvordan er forholdet mellem frivillighed og professionalisering? Giver flere ansatte et ekstra tilskud til det frivillige arbejde, eller er det snarere sådan, at de overtager det?

Med hensyn til foreningernes økonomi, som behandles i et selvstændigt kapitel (kapitel 7), belyser vi specielt, hvorfra foreningerne henter deres midler, og hvad der eventuelt adskiller danske foreninger fra foreninger i udlandet. Hvilke indbyrdes forskelle er der mellem foreningerne, fx mellem idrætsforeninger og sociale foreninger? Endelig rejses spørgsmålet, om der kan spores ændringer i prioriteringen af den offentlige indsats i forhold til foreningerne? Og om danske foreninger er mere afhængige af offentlig finansiering end foreninger i udlandet? Det vil vi nok forvente. Men er danske foreninger til gengæld mindre afhængige af markedet? Det vil vi nok også forvente. Holder disse forventninger stik?

Det tredje område er foreningernes relationer til omverdenen (kapitel 8 og 9). Det drejer sig dels om deres relationer til andre foreninger, institutioner og virksomheder i lokalsamfundet, dels om deres engagement i offentlig politik og endelig om deres samarbejde med kommunen. Hvor omfattende er disse eksterne relationer? Og hvilke forskelle er der mellem foreningerne? Hvortil går kontakten, når det drejer sig om kommunen? Til forvaltningen eller til Byrådet? Afviger Aalborg her fra det europæiske billede? Disse spørgsmål følges i kapitel 9 op af et forsøg på at afprøve en ”bridging/bonding-typologi” med det formål at opspore, hvor stor en del af organisationssamfundet, der kan karakteriseres som snævert og isoleret i den forstand, at det kun appellerer til bestemte grupper og er uden eksterne kontakter. Endelig afsluttes kapitlet med en diskussion, om de tværgående foreningsnetværk vil styrkes eller bliver svækket i fremtiden.

I Appendiks 1 gennemgås to foreningstypologier, som vi bruger som baggrundsvariable i de følgende kapitler: Dels en typologi, der rummer 15 forskellige foreningskategorier, dels en typologi, hvor foreningerne ud fra en angivelse af deres opgaver er opdelt i tre kategorier: interesseorganisationer, ideelle/værdibetonede organisationer og aktivitetsrettede organisationer. Denne typologi svarer til den hovedopdeling, der kan foretages af organisationerne i organisationer, der er dannet for at varetage en specifik interesse, organisationer, der er dannet for at fremme en bestemt sag, og organisationer, der er dannet for at dyrke en bestemt aktivitet. Undersøgelsen

viser ikke overraskende, at det er de aktivitetsrettede organisationer, der fylder i det danske organisationslandskab. Foreninger inden for kultur, fritid og idræt udgør godt og vel halvdelen af alle organisationer.

Noter

1. Putnam definerer *social kapital* som "features of social organization such as networks, norms and social trust that facilitate coordination and cooperation for mutual benefit" (1995: 67). Definitionen er inspireret af Coleman (1988) og teorien om rational choice, ifølge hvilken samarbejde og fælles handling skabes gennem "normer" og "tillid", der overvinder kollektive handlingsdilemmaer, og får aktørerne til at handle i overensstemmelse med, hvad de har fordel af på længere sigt. Når det giver mening at tale om kapital i denne forbindelse, er det, fordi Putnam ser effekterne som havende en blivende værdi. Tillid og gensidighedsnormer kan nemlig betragtes som nogle fælles ressourcer, der ikke hver gang skal skabes på ny, men som kan akkumuleres, så de udgør en fælles fond af kapital, forskellige aktører kan trække på i et fremtidigt samarbejde (Rothstein, 2002).
2. Warren hæfter sig ved tre aspekter, hvor foreningerne kan gøre en forskel, når det drejer sig om offentlig meningsdannelse. For det første "public communication and deliberation". Foreningerne leverer information til offentligheden, og de indgår i fælles drøftelser. Hermed dannes der offentligheder omkring forskellige emner, og man styrker en norm om, at det er deliberation og ikke "penge" og "magt", der udgør grundlaget for offentlig beslutningstagning. For det andet "representing differences". Mange foreninger repræsenterer svage grupper eller minoritetsgrupper, der i et demokrati baseret på flertalsstyrke ellers ville have svært ved at blive hørt. Man kan sige, at foreningerne kompenserer for disse gruppers mangel på indflydelsesressourcer. For det tredje "representing communalities". Foreninger, der arbejder på et bredt humanitært grundlag, kan styrke befolkningens opslutning om fælles humanitære værdier og indsatser.
3. "Bridging" og "bonding" står ikke nødvendigvis i modsætning til hinanden. Organisationer kan fx rekruttere medlemmer på en bestemt sag eller interesse og samtidig bevæge sig på tværs af kulturelle og social skel. Den særlige tillid, man udvikler til hinanden i det lille fællesskab, er derfor ikke nødvendigvis forbundet med en "os kontra dem" manglende tillid til omgivelserne.
4. For en kritik heraf se Erik Amnå (1995).

Kapitel 5.

Foreningssamfundets levedygtighed

Det første område, vi skal se nærmere på, er hvor meget foreningerne fylder i det civile samfund, og hvor levedygtigt foreningssamfundet ser ud til at være. Vi belyser fire dimensioner: 1) foreningstætheden, 2) organisationsfertiliteten, 3) foreningernes størrelse og 4) medlemsudviklingen, sådan som den ses af foreningerne selv.

Foreningstæthed og fertilitet

Som det fremgår af tabel 5.1, har Mannheim den største, Aalborg den næststørste og Enschede den tredjestørste foreningstæthed af de byer, der indgår i den sammenlignende europæiske undersøgelse. Den laveste foreningstæthed finder vi i Sabadell i Spanien. Det er ikke overraskende, at Tyskland, Danmark og Holland ligger i toppen og Spanien i bunden. Men det overrasker lidt, at Mannheim ligger højere end både Enschede og Aalborg. Ud fra vore forventninger skulle Mannheim placere sig i midten (figur 3.1). Men måske har Mannheim flere foreninger end normalt i Tyskland, fordi byen er delt i en katolsk og en protestantisk del og derfor har mange parallelle organisationer.¹

Tabel 5.1. Antal indbyggere pr. forening i forskellige europæiske byer

	Antal registrerede foreninger	Antal indbyggere	Antal indbyggere pr. forening
Aberdeen	1907	212650	112
Bern	1198	122537	102
Enschede	1658	150499	91
Mannheim	5002	319944	64
Sabadell	1129	185270	164
Aalborg	2031	161661	80

Forenings-Danmark er et udtryk, der signalerer stor foreningstæthed. Spørgsmålet er, om den er blevet større eller mindre med årene. Alt andet lige ville man tro, at den var blevet mindre sammenholdt med den koncentration og centralisering, der i øvrigt er sket i samfundet – altså tendensen til at danne

færre og større enheder. Vi har ikke mulighed for at give en præcist svar på spørgsmålet, men vi kan prøve at give et bud.

Vi ved tilfældigvis, at der omkring 1910 var ca. 50 forskellige foreninger i stationsbyen Vejen. Med den daværende størrelse af Vejen svarer det til en forening for hver 60 indbyggere (Christiansen, 1990: 85). Aalborg har, som det fremgår, i dag en forening for hver 80 indbyggere. Eftersom der formentlig altid har været flere foreninger pr. indbygger i landdistrikterne og de små provinsbyer end i de større byer, giver det os et fingerpeg om, at foreningstætheden nok ligger mindst på samme niveau som dengang. Sammenligningen skal tages med et gran salt, men den viser – om ikke andet – at der fortsat er mening i udtrykket ”Forenings-Danmark”.

En gammel vittighed lyder, at hvis to mennesker mødes og opdager, at de har en interesse fælles, så danner de en forening. Er der noget om det? Som det fremgår af tabel 5.2, er knap en fjerdedel af de organisationer, vi har med i undersøgelsen, dannet siden 1991. Det er en ret stor andel, som viser, at der fortsat oprettes mange nye foreninger. Tallet tyder endvidere på en ret stor udskiftning i organisationssamfundet. Hvis vi tør gå ud fra, at der ikke i løbet af det sidste tiår har været en unormal vækst i antallet af nye foreninger, kan vi nemlig slutte, at mange af de foreninger, der blev oprettet i 1960’erne og 1970’erne, er forsvundet igen.

Tabel 5.2. Foreningernes alder. Pct. (N=842)

	Årstal for oprettelse			
	før 1960	1961-1979	1980-1990	1991-2001
Andel af foreninger	30	20	25	25

Kaster vi blikket på de seneste år viser det sig, at der blandt foreningerne i undersøgelsesmateriale blev oprettet 27 nye foreninger i 2000/2001 og 28 nye foreninger i 1999. Disse tal tyder på en ret stabil tilgang af nye foreninger. Sammenholdes tallene med det samlede antal foreninger i Aalborg, er det ensbetydende med, at der oprettes ca. fire nye foreninger om måneden.

Tilgangen af nye foreninger siger noget om organisationssamfundets levedygtighed. Sammenholdt med de øvrige byer har Aalborg den højeste organisationsfertilitet, hvis denne måles som antallet af nye foreninger inden for de seneste år sat i relation til befolkningstallet. I Mannheim er den dog næsten lige så stor, men herefter er der et pænt spring ned til Enschede og Sabadell. Lavest er fertiliteten i Bern og Aberdeen.

Foreningsstørrelse

Stor foreningstæthed er som regel ensbetydende med mange små foreninger. Sådan forholder det sig også i Aalborg (Tabel 5.3). 36 pct. af alle foreninger har mellem 0 og 49 medlemmer, 20 pct. har mellem 50-99, 30 pct. har mellem 100-499 medlemmer og blot 14 pct. har over 500 medlemmer. Det lokale foreningslandskab er således domineret af mindre foreninger. Hele 56 pct. har mindre end 100 medlemmer. Også i de andre lande er der relativt mange små foreninger. Andelen af foreninger under 50 medlemmer er således stort set den samme som i Enschede og lidt over andelen i Aberdeen og Mannheim. Gennemsnitligt set har de danske foreninger dog flere medlemmer end foreningerne andre steder.

Tabel 5.3. Organisationstype og foreningsstørrelse. Pct.

Organisationstype	Foreningsstørrelse (antal medlemmer)				N
	0-49	50-99	100-499	>500	
Alle foreninger	36	20	30	14	991
Kulturföreninger	46	21	26	7	82
Fritidsforeninger	43	25	23	10	269
Idrætsforeninger	18	15	47	19	159
Sociale foreninger	40	22	24	13	45
Humanitære organisationer	40	20	30	10	10
Erhvervsorganisationer	19	28	28	25	32
Fagforeninger	0	4	13	83	24
Handicap/patientforeninger	10	13	48	30	40
Ældrefo'reninger	30	32	30	8	50
Partiforeninger	31	28	34	7	29
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	28	24	39	9	54
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	73	12	10	5	105
Borger og beboerforeninger	24	20	52	4	32
Oprettet før 1960	20	17	42	20	259
Oprettet 1961-1979	25	25	31	19	167
Oprettet 1980-1990	52	19	23	5	207
Oprettet 1991-2001	53	19	18	9	204

Som det fremgår af tabel 5.3, er der mange små foreninger blandt bolig-, lejer- og grundejerforeningerne, men der er også mange små kulturforeninger. Omvendt har 83 pct. af alle fagforeningerne mere end 500 medlemmer. Derfra er der et pænt spring ned til handicap/patientforeningerne. Vi lægger også mærke til, at idrætsforeningerne typisk hører til de mellemstore foreninger med et medlemstal fra 100 til 500.

Underskoven af små foreninger fortæller os, hvor varsom man skal være med at generalisere, når det drejer sig om foreningsområdet. Der er langt fra den lille hobbyforening til den store koncernlignende landsorganisation. De mange små foreninger siger også noget om, at forskellen mellem et netværk og en forening i mange tilfælde er lille. Som det også fremgår af tabel 5.3, finder vi mange helt små foreninger blandt de nye foreninger. Over halvdelen af de foreninger, der er oprettet siden 1980, har mindre end 50 medlemmer. Organisationsfertiliteten, tilbøjeligheden til at danne nye foreninger, er således med til at holde størrelsen nede, for som det også fremgår af tabel 5.3, ser det ud som om, det primært er de større foreninger, der overlever på sigt. Det er måske ikke helt forkert at sige, at enten vokser foreningen, eller også dør den.

En sammenligning med undersøgelsen fra 1993, som dog alene omfatter kultur-, fritids- og idrætsforeningerne, tyder på, at foreningsstørrelsen er nogenlunde konstant over tid. Bortset fra, at der er en større andel af helt store foreninger, er forskydningerne ret små. Det lokale organisationslandskab er nu som før domineret af små foreninger med under 100 medlemmer.

Medlemsudvikling

Der har i de senere år har været talt om, at foreningerne var inde i eller kunne imødesee en medlemskrise. Flere ting kunne tyde herpå: Større konkurrence fra de elektroniske medier (tv og Internet), andre konkurrerende fritidstilbud, større pres på arbejds- og familieliv, større individualisme mv. En survey foretaget i 1998 viste imidlertid ganske overraskende, at medlemstallet i foreningerne ikke var faldet, men at det tværtimod var gået den anden vej fra 1979 over 1990 til 1998, og at medlemsaktiviteten var nogenlunde uændret sammenlignet med 1979 (Torpe, 2000).

For at få en fornemmelse af medlemsudviklingen i øjeblikket har vi spurgt foreningerne, om deres forening inden for det sidste år har fået flere medlemmer, færre medlemmer, eller om medlemstallet er omtrent det samme. Selv om vi skal tage svarene med et gran salt, vidner resultatet ikke om nogen medlemskrise. Betydeligt flere foreninger melder om fremgang

end om tilbagegang. Samlet set er differencen +17. Det er især handicap- og patientforeningerne, der går frem, men også mange ældreforeninger rapporterer om stigende medlemstal. Det kan ikke overraske. Det er også på disse områder, vi finder mange nye foreninger.

Tabel 5.4. Medlemsudvikling. Pct.

	Flere medlemmer	Samme antal medlemmer	Færre medlemmer	Procents- difference	N
Alle foreninger	34	49	17	+17	968
Kulturforeninger	37	38	25	+12	73
Fritidsforeninger	35	44	22	+13	260
Idrætsforeninger	45	40	16	+29	160
Sociale foreninger	35	50	15	+20	46
Humanitære organisationer	44	44	11	+33	9
Erhvervsorganisationer	31	41	28	+3	32
Fagforeninger	43	33	24	+19	21
Handicap/patientforeninger	42	50	8	+34	38
Ældreforeninger	41	37	22	+19	46
Partiforeninger	39	43	18	+21	28
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	29	55	16	+13	55
Bolig-, lejer- og grundejer- foreninger	9	87	5	+4	106
Borger- og beboer- foreninger	32	55	13	+19	47

Mere overraskende er, at omkring 40 pct. af de lokale partiforeninger melder om fremgang og kun 18 pct. om tilbagegang. På den anden side: Efter mange års konstant fald har medlemstallet i de politiske partier stabiliseret sig omkring fem pct. af befolkningen. Det er derfor naturligt, at partierne vil svinge lidt op og ned om dette tal. Det er især foreninger over 100 medlemmer, der oplever medlemsfremgang. I de små foreninger under 50 medlemmer fortæller langt de fleste om uændret medlemstal.

En ny undersøgelse af tidsforbruget i familien bidrager også til at afkræfte formodningerne om en krise for foreningslivet. Den viser nemlig, at familierne brugte mere tid på foreningsliv og frivilligt arbejde i 2001 end i 1987 (Bonke, 2002). Det tyder således ikke på, at større pres på arbejde og familieliv og andre konkurrerende fritidstilbud svækker den frivillige akti-

vitet i foreningerne. Resultatet er overraskende ikke mindst set i lyset af de mange gentagne klager fra foreningerne om problemer med at rekruttere frivillige ledere. Men forklaringen er måske ligetil: At det ikke er så svært at få folk til at hjælpe til med et eller andet. Problemerne opstår først, når de mere tunge ledelsesposter i bestyrelse og på andre niveauer skal besættes.

Men så længe vi har blikket rettet mod foreningstæthed, tilgang af nye foreninger og medlemsudvikling, finder vi ikke åbenlyse krisetegn for foreningslivet – snarere tværtimod. Foreningssamfundet er fortsat levedygtigt. Der er høj foreningstæthed, om end den er højere i Mannheim. Til gengæld er der ingen andre steder, hvor der dannes så mange nye foreninger som i Danmark. Alt i alt ser det ud som om, at foreningssamfundet på disse punkter fortsat rummer potentialer, der er væsentlige for dannelsen af social kapital.

Note

1. Vi kan desuden ikke se helt bort fra, at noget af forklaringen kan være, at registreringen af foreninger i Mannheim var mere grundig end i andre lokaliteter

Kapitel 6.

Foreningsstruktur og organisation

I det følgende skal vi se nærmere på foreningsstruktur og organisation. Vi ser først på foreningernes opbygning – om de er fritstående eller integreret i en anden organisation. Derefter beskrives, hvordan foreningerne styres, og i forlængelse heraf tager vi fat på spørgsmålet om andelen af lønnet arbejde i foreningen. Endelig ser vi på omfanget af medlemsaktivitet og frivilligt arbejde.

Foreningernes opbygning

På baggrund af de informationer, vi har fået om graden af integration i et bredere samvirke af foreninger eller i en hovedorganisation, har vi opdelt foreningerne i fire grupper. I den første gruppe falder de fritstående foreninger. Det er foreninger, som ikke er en del af en landsorganisation eller indgår i et formaliseret samarbejde med andre foreninger. En tredjedel af foreningerne i Aalborg har denne karakter. Den anden gruppe består af foreninger, som er selvstændige, men som indgår i en lokal eller regional sammenslutning af foreninger, fx et samvirke. 38 pct. af foreningerne i Aalborg har denne karakter. Den tredje gruppe er lokalafdelinger af en hovedorganisation. De udgør 44 pct. af foreningerne i Aalborg. Endelig er der paraplyorganisationerne, som fylder syv pct. af foreningerne. Når tallene summer til mere end 100, skyldes det, at en forening sagtens kan tilhøre flere grupper. Det er muligt at være en del af en anden paraplyorganisation og samtidigt selv være en paraplyorganisation. LO-Aalborg er fx en del af det samlede LO Danmark.

Fritstående foreninger finder vi især blandt kulturforeninger, pensionistforeninger, bolig- og grundejerforeninger samt borger og beboerforeninger. To tredjedele af alle idrætsforeninger angiver at indgå i et samvirke, nemlig S sammenslutningen af Idrætsforeninger i Aalborg (SIFA). Også blandt fagforeningerne er der mange, som er en del af et større netværk. Partier og fagforeninger er samtidigt lokalafdelinger af landsorganisationer. Det samme er i udpræget grad de humanitære organisationer, handicap/patientorganisationerne, fritidsorganisationerne og i lidt mindre grad de sociale organisationer og foreninger til fremme af bestemte sager/værdier. Det er således i disse foreninger, vi finder mange lokalafdelinger.

Tabel 6.1. Foreningstype, -alder og foreningsopbygning. Pct.

Foreningstype	Frit- stående	Foreningens opbygning			N
		Indgår i netværk/ samvirke	Afdeling af amts-, regional-, landsorg.	Paraply- organisation	
Kulturforeninger	50	29	24	6	84
Fritidsforeninger	23	40	60	6	268
Idrætsforeninger	18	66	31	7	156
Sociale foreninger	25	25	57	2	45
Humanitære organisationer	0	27	91	9	11
Erhvervsorganisationer	34	34	50	10	31
Fagforeninger	0	71	96	23	24
Handicap/patientforeninger	22	39	73	10	40
Ældreforeninger	42	26	38	8	48
Politiske partiforeninger	3	23	97	17	30
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	35	23	58	4	55
Bolig-, lejer- og grundejer- foreninger	72	21	6	1	105
Borger- og beboer- foreninger	58	20	2	19	48
Alle foreninger	33	38	44	7	989
Foreningsalder:					
Oprettet før 1960	18	49	55	7	260
1961-1979	26	44	46	8	171
1980-1990	43	33	33	6	219
1991-2001	48	26	32	7	212

Den strukturelle forbindelse mellem det lokale og det nationale var et af de træk, der i kapitel 3 blev fremhævet som et specifikt skandinavisk træk. Sammenligner vi med de andre byer, kan vi imidlertid ikke se, at der på det punkt gør sig specifikke danske forhold gældende. Ganske vist ligger andelen af foreninger, der i Aalborg angiver at være en afdeling af en regional- eller en landsorganisation, over andelen i Enschede, men den ligger samtidig under andelen i Aberdeen, Mannheim og Sabadell. Vi skal dog tage det forbehold, at sondringen mellem at indgå i et samvirke eller i et netværk og være en afdeling af en landsorganisation ikke har stået lige klart alle steder. Sammenligningen kan derfor på det punkt være lidt usikker. Under alle

omstændigheder er der ikke noget, der tyder på, at der er færre fritstående organisationer i Aalborg end i de øvrige byer.

Denne ensartethed kan skyldes, at der er blevet flere fritstående foreninger og færre lokalafdelinger i Danmark, hvilket vil svare til den norske udvikling (Wollebæk & Selle, 2002). Om det er tilfældet, kan vi ikke give noget endeligt svar på, men vi kan få en indikation ved at belyse andelen af fritstående foreninger blandt de nye foreninger. Og som det fremgår af tabel 6.1, er der en udpræget tendens til, at de fritstående foreninger fylder mere, jo yngre de er. Halvdelen af alle de foreninger, der blev oprettet i 1990'erne, indgår således ikke i en formaliseret struktur – hverken horisontalt eller vertikalt. Vi kan dog ikke uden videre se disse tal som udtryk for en ændring af organisationssamfundets opbygning. En del af de nye fritstående organisationer vil dø igen, og blandt de overlevende vil nogle nok finde sammen med andre. Men det er bestemt ikke usandsynligt, at udviklingen i Danmark ligesom i Norge går mod et mere specialiseret organisationssamfund med en større andel af foreninger bygget op omkring snævert afgrænsede formål, der appellerer til bestemte målgrupper.

Foreningernes styring

Siden 1800-tallet har foreningslivet i Danmark og Norden været kendetegnet af en formel demokratisk organisering, hvor ledelsen vælges af medlemmerne. Der er tale om en stærk tradition, men i de senere år har der kunnet spores forskellige opbrudstendenser. Greenpeace er et velkendt eksempel på, at en ny organisation har valgt en ikke demokratisk organisering. Lignende eksempler finder vi blandt andre miljøorganisationer (Strömsnes, 2001). Også i USA ses en tendens til, at organisationerne bliver mindre medlemsbaserede. Bidragsydere erstatter medlemmer, og ledelsen er ikke valgt (Putnam, 2000).

Et tilsvarende opbrud ses ikke i Danmark – i hvert fald ikke endnu. Det fremgår af tabel 6.2. Blandt de aalborgensiske foreninger opfylder 95 pct. af foreningerne følgende kriterier: De har en formand, en bestyrelse, en kasserer, en årlig generalforsamling og vedtægter. Kun fem pct. afviger ved enten ikke at have en formand, en bestyrelse eller vedtægter. Skal man forklare dette fænomen, spiller det uden tvivl en rolle, at det er en betingelse for offentlig støtte, at foreningen har vedtægter, hvoraf det fremgår, at ledelsen er udpeget af medlemmerne. Men den langvarige tradition for medlemsstyrede foreninger spiller formentlig også ind.

Blandt de fem pct. med en mere utraditionel ledelsesstruktur finder vi en del sociale organisationer og organisationer til fremme af bestemte sager/

værdier. Henholdsvis 15 og 16 pct. af disse foreningstyper har en anderledes ledelsesstruktur. Desuden finder vi blandt de foreninger, der er oprettet inden for de sidste ti år, en lille overrepræsentation af foreninger med en anden ledelsesstruktur end den traditionelle. Men eftersom ni ud af ti ny-startede foreninger vælger den traditionelle foreningsform, kan man ikke tale om et begyndende opbrud. Selv de nye indvandrerorganisationer adskiller sig på det punkt ikke fra de øvrige danske foreninger.¹

Tabel 6.2. Foreningernes formelle ledelsesstruktur. Pct.

	Ja	Nej	N
En formand	97	3	986
En bestyrelse	95	5	987
En hoved bestyrelse/et forretningsudvalg	30	70	725
Et sekretariat	32	68	731
En kasserer	95	5	970
Et eller flere udvalg, der varetager særlige opgaver	67	33	847
En generalforsamling	95	5	975
Medlemsmøder mellem generalforsamlingerne	78	22	925
Vedtægter	96	4	983

Den foreningsform, der blev grundlagt og udbredt i sidste halvdel af 1800-tallet, har således vist sig at være særdeles robust. Det er blevet en standardmåde at organisere sig på, som næsten står synonymt med, hvad vi forstår ved en forening. Mange vil da også kunne nikke genkendende til foreningsrutinerne, fx fra generalforsamlingen: Udpegning af dirigenten, som – efter at have takket for valget – konstaterer, at mødet er indkaldt i overensstemmelse med de i vedtægterne fastsatte regler. ”Er der indkommet yderligere forslag til den udsendte dagsorden?” spørger dirigenten bestyrelsen. Det er der som regel ikke. Dagsordenen godkendes. Og dirigenten går videre til valg af referent: ”Er der et forslag?”. Formanden rejser sig: ”Ja, bestyrelsen vil gerne foreslå ...”. Referenten vælges, og formanden bliver stående, for næste punkt er formandens beretning ... Og om lidt er der kaffe og blødt brød.

Mange tror måske, at det er en form for foreningsstyring, der er speciel for Danmark og Skandinavien. Det er det ikke. Det store flertal af foreninger i de andre byer har den samme opbygning. I ca. 90 pct. af foreningerne i Bern og Enschede er der skrevne vedtægter. Det samme gælder ca. 80 pct. af foreningerne i Sabadell, Mannheim og Aberdeen. 80 pct. af foreningerne

i de seks byer afholder også generalforsamling, men her er variationen større: Fra 30 pct. i Aberdeen til 95 pct. i Aalborg. Alt i alt finder vi den højeste formaliseringsgrad i Aalborg efterfulgt af Bern, Enschede, Sabadell, Mannheim og Aberdeen.

Man kan undre sig over, at formaliseringsgraden er lavest i Mannheim og Aberdeen. For Mannheims vedkommende skal noget af forklaringen hentes i en relativt stor religiøs sektor med en lavere formaliseringsgrad. For Aberdeens vedkommende kan det spille en rolle, at der ikke stilles krav om en bestemt organiseringsform som betingelse for offentlig støtte.

Nu er det jo ikke altid sådan, at en formel demokratisk opbygning også tilfredsstiller medlemmernes ønsker om indflydelse. Vi har i anden sammenhæng undersøgt, hvordan medlemmerne vurderer deres indflydelsesmuligheder i foreningerne (Torpe, 2000). Undersøgelsen viste, at mange medlemmer ikke finder indflydelsesmulighederne gode. Men den viste også, at flertallet er medlemmer af mindst én forening, som de tror, de har gode muligheder for at påvirke. Desuden viste undersøgelsen, at alle foreninger har medlemmer, som ikke synes, det er vigtigt at have indflydelse, samt at der er en ret stor overensstemmelse mellem synet på vigtighed af indflydelse og faktisk indflydelse. Et gennemgående træk er således, at i de foreninger, hvor medlemmerne prioriterer at have indflydelse, finder de også deres indflydelsesmuligheder gode. Man kunne måske have troet, at de unge mellem 18 og 30 år ville være mere negative i synet på indflydelsesmuligheder end de ældre. Sådan forholder det sig imidlertid ikke. Det har ellers været en del af kritikken af foreningerne, at de ikke gør nok for at give børn og unge indflydelse og ansvar, og at de ældre generationer sidder tungt på ledelsen (Abildgaard & Schøler, 2000).

Tabel 6.3. Børn og unges muligheder for indflydelse i foreningerne. Pct. af de foreninger, der har børnemedlemmer (N=342)

Børn under 15 år har stemmeret på generalforsamling	28
Børn mellem 15 og 18 år har stemmeret på generalforsamlingen	21
Unge mellem 15-18 år er valgbare til bestyrelse	54
Unge mellem 15-18 år er valgbare til udvalg	80
Børn og unge kan fremføre synspunkter og ønsker på børnemøder	65
Børn/unge har selv ansvar for forskellige opgaver, aktiviteter og arrangementer	49

Vi har i denne undersøgelse spurgt, hvad foreningerne gør for at inddrage børn og unge i foreningens organisatoriske virksomhed. Resultatet fremgår

af tabel 6.3, hvor vi kan se, at børn under 15 år har stemmeret på generalforsamlingen i knap 30 pct. af de foreninger, som har børnemedlemmer. I 21 pct. af tilfældene har de 15-18-årige har stemmeret. I halvdelen af foreningerne er unge mellem 15 og 18 år valgbare til bestyrelsen, og i 80 pct. af foreningerne er de valgbare til de udvalg, foreningen nedsætter.

Når det drejer sig om den uformelle indflydelse, angiver 65 pct. af foreningerne, at de afholder børnemøder, hvor børn og unge kan fremføre synspunkter, og i halvdelen af foreningerne gives børn og unge et selvstændigt ansvar for opgaver, aktiviteter eller arrangementer. Hvorvidt det er meget eller lidt, kan diskuteres. Der er dog næppe tvivl om, at der er sket en udvikling på dette felt i løbet af årene. En sammenligning med den tidligere omtalte foreningsundersøgelse fra 1993 antyder nemlig, at det primært er på de to former for uformel indflydelse, at der er sket fremskridt, navnlig hvad angår andelen af foreninger, der afholder børnemøder (Steen, 1994). Derimod ligger den formelle indflydelse stort set på samme niveau som tidligere.

Professionalisering

Set i lyset af de opgaver, foreningerne skal løse, og de krav, der stilles til de frivillige ledere, ville det være en realistisk at forvente en stigning i antallet af lønnede medarbejdere i foreningerne. Det er muligvis også sket, men i så fald er det – når vi taler om lokale foreninger – gået fra næsten ingenting til meget lidt. Det fremgår nemlig af tabel 6.4, at det lønnede arbejde ikke fylder meget i foreningerne. Det er således kun i hver femte forening, at vi i dag finder lønnede medarbejdere på hel eller deltid. 11 pct. foreningerne har ansatte på fuld tid, og 16 pct. har ansatte på deltid. I 80 pct. af disse tilfælde taler vi om færre end fem ansatte.

Tabel 6.4. Antal professionelle i foreningerne. Pct. (N=953)

	Ingen	<5	5-9	10-29	30-49	50-99	100-499
Lønnede på deltid	84	12	3	1	0	0	0
Lønnede på fuld tid	89	9	1	1	0	0	0

Det er især i fagforeningerne, vi finder lønnede medarbejdere, men der findes også en del i erhvervsorganisationerne, i idrætsforeningerne og i de sociale organisationer. Enkelte af de sociale organisationer har rigtig mange lønnede medarbejdere. Ingen af de humanitære organisationer og heller ingen borger- og beboerforeninger opgiver at have lønnet arbejdskraft. Gene-

relt set er det således de frivillige, der tegner sig for langt hovedparten af arbejdet. Der er, som man kan forvente, en større andel af ansatte i de "gamle" foreninger, men overraskende nok er der ingen nævneværdige forskelle mellem foreningerne oprettet efter 1960. De nye foreninger er således relativt godt med på dette område.

Foreningerne har i de øvrige byer betydeligt flere ansatte. I gennemsnit har 35 pct. af foreningerne i de øvrige byer ansatte på fuld tid og 40 pct. på deltid, hvor de tilsvarende danske tal er 11 og 16 pct. Kun Sabadell nærmer sig de danske tal. Det må siges at være overraskende, at der er en så markant forskel i omfanget af lønnet arbejde.

Aktivitet og frivilligt arbejde

Vi har i undersøgelsen bedt foreningerne om at svare på, hvor mange aktive medlemmer de har, og hvor mange der laver frivilligt arbejde. Svaret kan naturligvis kun være et skøn, men opgjort på den måde viser undersøgelsen, at Aalborg ligger på linje med Enschede, lidt under Aberdeen og lidt over Mannheim, når antallet af aktive sættes i relation til medlemstallet. Aalborg afviger således ikke fra de øvrige byer, når det drejer sig om omfanget af aktiviteten. Derimod kan vi se, at aktiviteten er spredt ud på flere medlemmer i Aalborg. Mindre end én pct. af foreningerne i Aalborg har udelukkende passive medlemmer. I Enschede gælder det 20 pct. af foreningerne, i Aberdeen 14 pct. og i Mannheim 17 pct. Aktivitet må her ses som en samlekategori, der både omfatter mødedeltagelse, deltagelse i foreningens aktiviteter og frivilligt arbejde.

Næsten alle foreninger i Aalborg, nemlig 95 pct., siger også, at medlemmerne udfører frivilligt arbejde. Frivilligt arbejde kan i denne sammenhæng både omfatte bestyrelsesarbejde, hjælp til praktiske arrangementer mv. Tabel 6.5 giver en fornemmelse af omfanget af det frivillige arbejde. Skønsvist er der således i hver forening 26 medlemmer eller andre tilknyttede, der udfører frivilligt arbejde.² Det er mindre end i Aberdeen og Enschede med henholdsvis 33 og 34 frivillige pr. forening, men mere end i Mannheim, hvor der er 18 frivillige pr. forening. Vurderet i forhold til indbyggertallet i de fire byer er der ikke den store forskel. Ca. en tredjedel udfører frivilligt arbejde i Aberdeen og Aalborg mod lidt flere i Enschede, nemlig 37 pct., og lidt færre i Mannheim, nemlig 27 pct. Sættes antallet af frivillige i forhold til medlemstallet, viser det sig, at Enschede har flest frivillige pr. medlem, mens Aalborg har det laveste antal frivillige.

Vi kan således slå fast, at mens foreningerne i Aalborg har betydeligt færre ansatte end de andre byer, så ligger omfanget af aktivitet og frivilligt

Tabel 6.5. Antal frivillige, der arbejder mindre og mere end tre timer om ugen. Pct. (N=860)

Antal timer	Antal frivillige								N
	Ingen	<5	5-9	10-29	30-49	50-99	100-499	>500	
Tre eller over	12	38	26	16	4	3	1	0	923
Over tre	30	32	18	13	3	2	2	0	901

arbejde i Aalborg nogenlunde på linje med det, vi finder andre steder. Men eftersom vi ved, at der er flere medlemmer pr. forening i Aalborg, betyder det, at der er færre til at udføre opgaverne, hvis vi forudsætter, at mængden af opgaver har en vis sammenhæng med medlemstallet. Der er ikke kun færre ansatte, men også relativt færre frivillige.

Tabel 6.6. Foreningstype og frivillighedsgrad. Pct.

	Andel af frivillige i forhold til medlemstal					N
	0-5	6-10	11-20	21-40	>40	
Alle foreninger	33	13	14	21	20	741
Kulturforeninger	41	10	12	20	18	61
Fritidsforeninger	28	9	14	27	23	212
Idrætsforeninger	25	19	28	18	11	129
Sociale foreninger	20	7	3	27	43	30
Humanitære organisationer	-	17	-	33	50	6
Erhvervsorganisationer	47	21	11	5	16	19
Fagforeninger	50	22	17	-	11	18
Handicap/patientforeninger	64	21	4	7	4	28
Ældreforeninger	43	14	14	7	21	28
Partiforeninger	23	18	27	32	-	22
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	32	21	9	12	27	34
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	24	3	4	34	35	79
Borger- og beboerforeninger	51	22	5	8	14	37

I hvilke typer foreninger er frivilligheden størst? For at besvare det spørgsmål har vi sat antallet af frivillige i forhold til medlemstallet inden for hver enkelt type. Tabel 6.6 viser, at de foreninger, der har det største antal frivil-

lige pr. 100 medlemmer er de humanitære organisationer, de sociale foreninger, bolig-, lejer- og grundejerforeningerne og fritidsforeningerne. Den laveste andel finder vi i handicap/patientforeningerne, i fagforeningerne, i erhvervsorganisationerne, i ældreforeningerne og i borger/beboerforeningerne. Det er altså interesseorganisationerne, der har den laveste frivillighedsgrad, mens de ide-/værdibetonede organisationer har den højeste.

Nu fylder de ide-/værdibetonede organisationer jo ikke så meget i organisationssamfundet, så selv om vi finder den største frivillighedsgrad her, er det andre foreninger, der vejer tungt, når det drejer sig om mængden af frivilligt arbejde, nemlig de foreninger, der organiserer fritiden, primært idrætsforeninger og dernæst fritidsforeninger, men også organisationer omkring boligen, dvs. bolig-, lejer- og grundejerforeninger.

Som det fremgår af tabel 6.7, er der en klar sammenhæng mellem foreningsstørrelse og frivillighedsgrad. Jo mindre foreningerne er, jo større er andelen af frivillige. For at undgå for meget slør, har vi i tabellen set bort fra fagforeninger og erhvervsorganisationer, som jo ud over at være store også er kendetegnet ved ikke at have nogen tradition for frivilligt arbejde.

Tabel 6.7. Foreningsstørrelse, professionalisering og frivillighedsgrad. Pct.

	Andel af frivillige i forhold til medlemstal					N
	0-5	6-10	11-20	21-40	>40	
0-49 medlemmer	10	-	5	38	47	253
50-99 medlemmer	5	23	31	29	13	119
100-499 medlemmer	58	21	13	6	2	256
500 medlemmer	56	11	17	5	11	113
Alle foreninger (N)	33	13	14	21	20	741
Lønnede på fuld eller deltid	38	15	19	11	17	151
Ingen lønnede	31	12	12	23	21	581

Tabel 6.7 viser også, at der er en sammenhæng mellem professionaliseringsgrad og frivilligt arbejde. Jo flere ansatte foreningerne har, jo færre medlemmer udfører frivilligt arbejde. Denne sammenhæng bliver stående efter en kontrol for foreningsstørrelse, bortset fra i foreninger med mere end 500 medlemmer. I en vis forstand er det selvfølgelig logisk, at ansat personale erstatter frivilligt arbejde. Men man kunne måske også have forventet, at foreninger med lønnet personale ville være i stand til at sætte mere aktivitet i gang, herunder at gøre flere medlemmer til frivillige, men sådan forholder det sig tilsyneladende ikke – i hvert fald ikke generelt set. Flere an-

satte supplerer ikke, men erstatter snarere frivilligt arbejde, hvilket sikkert også i mange tilfælde har været tilstræbt.

Sammenfattende angående foreningernes struktur og organisation ser det ud som om, der er blevet flere fritstående foreninger. Til gengæld ser vi kun få ændringer, når det gælder styringen af foreningerne. Desuden ser det ud til, at foreningerne er blevet lidt bedre til at inddrage medlemmerne i virksomheden. I hvert fald for så vidt angår børn og unge. Det er også nødvendigt, hvis den fortsatte tilgang af frivillige arbejdere skal sikres. Det danske organisationssamfund er nemlig kendetegnet ved, at der kun er få ansatte til at varetage opgaverne. På det punkt er Aalborg unik. Men det antyder også et problem. Færre ansatte i de danske foreninger sammenholdt med, at omfanget af frivilligt arbejde er på samme niveau, og at der er flere medlemmer pr. forening at servicere, betyder nemlig, at der er færre personer til at klare opgaverne i den frivillige sektor i Danmark – færre frivillige relativt set og færre ansatte både absolut og relativt set. Det sidste hænger formentlig sammen med, at der ikke er økonomi i danske foreninger til at ansætte flere.

Alt i alt svarer det billede, vi finder, nogenlunde til forventningerne, bortset fra at der ikke synes at være en stærkere sammenhæng mellem lokal og national organisering i Danmark end andre steder, og at frivillighedsgraden heller ikke er større i Danmark. Til gengæld er der langt færre ansatte i foreningerne. Hvorvidt der her er tale om ændringer i forhold til tidligere er usikkert. Men i det omfang det er tilfældet, vil disse alt andet lige tendere til at reducere både de institutionelle effekter og de individuelt udviklende effekter (jf. kapitel 4).

Noter

1. Det er ikke let at indhente viden om indvandrerorganisationerne gennem et spørgeskema. Der kan både være sproglige og kulturelle barrierer. Vi fik da heller ikke mange skemaer retur fra disse foreninger i første omgang. Via en opsøgende indsats lykkedes det at nå op på 16 foreninger. Den opsøgende indsats blev organiseret af David May, Aalborg Universitet, som led i den tidligere omtalte undersøgelse af Lise Tøgeby.
2. Udregningen er foretaget ved i hver kategori at bruge middeltallet.

Kapitel 7.

Foreningernes økonomi

Budgetstørrelse

Generelt er det ikke de store summer, foreningerne råder over i Aalborg. 65 pct. af foreningerne har et budget på under 100.000 kr., og kun 14 pct. har et budget på over 500.000 kr. I den sidste gruppe finder vi de fleste fagforeninger.

Tabel 7.1. Budgetstørrelse. Pct. (N=1026)

	<20.000 kr.	20-99.999 kr.	100-499.999 kr.	>500.000 kr.
Alle foreninger	2	63	22	14

For at kunne sammenligne foreningerne med hinanden har vi i tabel 7.2 sat budgettet i forhold til medlemstallet. Som det fremgår, er der stor variation.

Tabel 7.2. Foreningstype og kontingent. Pct.

	1-250 kr.	251-900 kr.	901-3000 kr.	3001+ kr.	N
Kulturforeninger	53	24	12	12	78
Fritidsforeninger	32	29	19	20	247
Idrætsforeninger	19	21	26	34	147
Sociale foreninger	24	26	29	21	38
Humanitære organisationer	50	13	13	25	8
Erhvervsorganisationer	14	18	25	43	28
Fagforeninger	-	6	-	94	16
Handicap/patientforeninger	11	17	37	34	35
Ældreforeninger	18	38	23	23	40
Partiforeninger	33	33	21	13	24
Organisationer til fremme af bestemte sager	45	29	14	12	49
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	14	18	27	41	95
Borger- og beboerforeninger	16	29	27	29	45
Alle foreninger	26	25	22	28	889

De fattigste foreninger er kulturforeningerne. Her har de fleste foreninger mindre end 250 kr. pr. medlem at råde over. De rigeste er fagforeningerne, hvor 77 pct. har mere end 3.000 kr. pr. medlem til rådighed. Ud over fagforeningerne hører erhvervsorganisationerne, idrætsforeningerne, handicaporganisationerne og foreningerne vedrørende boligen til i den rige ende af foreningslivet. I den fattige ende finder vi – ud over kulturforeningerne – de humanitære organisationer, organisationer til fremme af bestemte sager/værdier og partiforeningerne. Det er således typisk de ide-/værdibetonede foreninger, der har færrest penge.

Indtægtskilder

Tabel 7.3 giver os et overblik over, hvor foreningerne får deres penge fra. For overskuelighedens skyld har vi samlet dem i nogle kategorier. Langt de fleste foreninger, nemlig 82 pct., henter penge fra medlemskontingentet. Kontingent forbindes jo næsten automatisk med en forening, men som man kan se, er det ikke i alle foreninger, der opkræves kontingent. Blandt dem, der opgiver ikke at være finansieret via kontingent, finder vi dog en del paraplyorganisationer.

Næsten halvdelen af alle foreninger får direkte offentlige tilskud. Desuden får 27 pct. indirekte tilskud i form af lån af lokaler, anlæg mv. Alt i alt modtager ca. 60 pct. af alle foreninger tilskud fra det offentlige på den ene eller den anden måde. Endelig får en tredjedel af foreningerne midler fra salg, sponsorering mv., og 15 pct. henter penge fra deres respektive landsorganisationer.

Langt de fleste offentlige tilskud kommer fra kommunen. 41 pct. af foreningerne får direkte tilskud fra kommunen via Folkeoplysningsudvalget eller på anden måde. Fem pct. får økonomiske tilskud fra amtet og seks pct. fra staten. Sammenlignet med Mannheim og Aberdeen er andelen af foreninger, der modtager offentlige tilskud, større i Aalborg. Det er især de kommunale tilskud, der gør en forskel. Kun henholdsvis 21 og 23 pct. af foreningerne i Aberdeen og Mannheim får tilskud fra kommunen. I Mannheim er der lige så mange foreninger som i Aalborg, der får tilskud fra det regionale system (Länder) og fra forbundsstaten, hvorimod Aberdeen også på disse områder ligger under Aalborg.

Hvis vi kaster blikket på de forskellige typer foreninger, er det især de sociale organisationer, der klarer sig uden kontingentindbetaling, men også blandt handicap/patientforeningerne findes en del. Når det drejer sig om de offentlige kasser, er det især idrætsforeningerne, de sociale organisationer og ældreforeningerne, der modtager tilskud. Lån af lokaler, anlæg mv. be-

nyttes af mange kulturforeninger, handicap/patientforeninger og ældreforeninger. Salg, sponsoring og indsamlinger spiller en rolle for godt halvdele af idrætsforeningerne og de humanitære foreninger. Endelig er det især fagforeningerne, handicap/patientorganisationerne og de politiske partier, der henter penge fra landsorganisationerne.

Tabel 7.3. Foreningernes finansiering. Pct.

	Kon- tin- gent	Penge fra lands- organi- sation	Direkte offent- lige tilskud	Indirekte offentlige tilskud – lån af lokaler	Salg, sponsor, ind- samling	Dona- tion	N
Kulturforeninger	92	3	59	41	44	19	86
Fritidsforeninger	89	12	54	27	36	12	274
Idrætsforeninger	94	15	75	31	55	15	163
Sociale foren.	45	16	69	31	22	41	49
Humanitære org.	46	18	46	9	54	27	11
Erhvervsorg.	91	16	12	14	28	3	32
Fagforeninger	79	54	4	4	4	-	24
Handicap/patient	61	54	32	42	20	17	41
Ældreforeninger	88	32	76	38	32	12	50
Partiforeninger	93	40	53	20	17	20	30
Org. til fremme af bestemte sager	70	12	37	35	26	26	57
Bolig-, lejer- og grundejer	75	-	9	6	9	-	108
Borger- og beboer	74	-	38	28	40	12	50
Alle foreninger*	82	15	49	27	36	14	1026
Oprettet:							
før 1960	91	16	55	67	43	32	257
1961-1979	86	16	49	59	39	24	174
1980-1990	83	10	41	54	23	14	218
1991-2001	70	12	54	62	25	12	211

* Da foreningerne henter penge fra mere end én kilde, summer rækkeprocenterne mere end 100.

Når så relativt mange sociale organisationer i dag modtager offentlige tilskud, hænger det formentlig sammen med den udvikling, der er sket på dette område i 1980'erne og 1990'erne. I større omfang end tidligere deltager

de sociale organisationer i løsningen af sociale opgaver på offentligt initiativ. Tilskuddene sker bl.a. i henhold til servicelovens § 115, som administreres af kommunerne. Nogle sociale organisationer henter dog også penge hos amtet og staten. 22 pct. er støttet af amtet, og 28 pct. får støtte fra staten. Det drejer sig formentlig primært om de forskellige puljer i Socialministeriets regi.

De fleste idrætsforeninger, nemlig 63 pct., får tilskud fra Folkeoplysningsudvalget i henhold til folkeoplysningslovens paragraffer om det frivillige folkeoplysende foreningsarbejde. Også en del kulturforeninger, fritidsforeninger (fx spejderkorps), pensionistforeninger og humanitære foreninger får tilskud herfra. Men der flyder også tilskud til foreningerne fra andre dele af kommunekassen.

Blandt kultur- og idrætsforeningerne er der, som det ses, også en del foreninger, der får penge via salg, sponsorer og donationer. Sponsorater er efterhånden blevet et udbredt fænomen inden for idrætten. Halvdelen af idrætsforeningerne opgiver således, at de har indtægter fra sponsorater, hvorimod det i de fleste andre foreninger ikke spiller nogen rolle.

Man kunne måske tro, at det især er ældre foreninger, der får tilskud fra det offentlige. Men det gælder, som det fremgår af tabel 7.3, i lige så høj grad de yngre foreninger. Derimod er der færre nye foreninger, som henter midler fra kontingentbetaling. Det er et interessant og formentligt nyt fænomen.

Indtægternes sammensætning

Ud over at angive indtægtskilder har vi bedt foreningerne om at beregne, hvordan deres budget er sammensat på indtægtssiden, dvs. hvor meget de enkelte poster fylder. Tabel 7.4 viser, hvordan sammensætningen af budgettet ser ud for alle foreninger samt for udvalgte foreningstyper.

Som det fremgår, fylder kontingentindbetaling klart mest på indtægtssiden, nemlig gennemsnitligt 58 pct. 18 pct. af det samlede budget kommer fra det offentlige. Heraf tegner kommunen sig for 15 pct. Seks pct. af indtægterne stammer fra lands- eller hovedorganisation, og samme andel kommer fra salg af varer/ydelse. I det samlede billede fylder sponsoraftaler ikke meget, nemlig kun to pct. Fire pct. hentes fra arrangementer med det formål at indsamle penge.

Ser vi på nogle udvalgte foreningstyper, kan vi observere ret store forskelle. Fagforeningerne får som ventet primært deres midler fra kontingentet samt fra hovedorganisationerne. Også handicap/patientforeningerne får en del af deres midler fra landsorganisationerne. Den mest bemærkelses-

Tabel 7.4. *Sammensætning af indtægter i alle foreninger og udvalgte foreninger. Pct.*

	Alle foreninger	Fag-forening	Idræt	Social	Handicap/Patient	Borger/beboer
Medlemskontingenter og deltagerbetaling	58	67	58	12	35	56
Penge fra lands- eller hovedorganisation	6	32	2	10	34	4
Tilskud fra kommunen via folkeoplysningsudvalget	8	-	14	5	3	12
Anden støtte fra kommunen	7	-	3	33	6	8
Tilskud fra amtet	1	-	0	4	1	0
Tilskud fra staten	2	-	0	15	0	0
Indtægter fra salg af varer/ydelse	6	1	6	1	3	6
Arrangementer med det formål at samle penge	4	0	6	1	4	7
Privat sponsoraftale	2	0	7	3	1	1
Donationer/pengegaver	3	0	1	9	5	2
Andet	4	0	4	8	6	3
I alt	100	100	100	100	100	100
N	727	19	120	34	25	36

værdige fordeling af indtægterne finder vi nok i de sociale organisationer, hvor den offentlige finansiering udgør 57 pct., mens medlemskontingenter kun udgør 12 pct. Næsten det omvendte billede ser vi i idrætsforeningerne, hvor kontingenter fylder 58 pct. af indtægterne og de direkte offentlige tilskud 17 pct. Som det ses, fylder tilskud fra hovedorganisationerne ikke meget for idrættens vedkommende. Nogle så gerne, at der kom flere midler ud til de lokale foreninger. Ikke mindst set i lyset af den store stigning, der er sket i overførslerne til idrætten via tips- og lottomidlerne. Privat sponsoring fylder syv pct. af indtægterne – sikkert noget mere for nogle idrætsforeninger end for andre.

Andelen af foreninger, der modtager offentlige tilskud, har formentlig ikke ændret sig meget i løbet af 1990'erne. Men fordelingen mellem dem er sandsynligvis en anden. I 1993 angav 86 pct. af idrætsforeningerne, 85

pct. af kultur- og fritidsforeningerne, 53 pct. af de sociale foreninger og 53 pct. af ældreforeningerne, at de modtog offentlige tilskud (Ibsen 1994; 1995). I 2001 angiver 75 pct. af idrætsforeningerne og 54 pct. af kultur- og fritidsforeningerne, at de får offentlig støtte, hvorimod det samme nu også gælder 72 pct. af de sociale foreninger og 76 pct. af ældreforeningerne. Det ser således ud til, at noget af den offentlige støtte i løbet af 1990'erne har flyttet sig fra kultur- og fritidssektoren til den sociale sektor. Vi kan selvfølgelig ikke helt udelukke, at der var en anden fordeling i Aalborg i 1993 end i de kommuner, der indgik i 1993-undersøgelsen, men det er ikke sandsynligt. Den ændrede fordeling falder da også helt i tråd med den politiske oprioritering, der er sket af det frivillige sociale arbejde i 1990'erne, hvor regeringen har brugt både pisk og gulerod for at få kommunerne til at inddrage de frivillige sociale organisationer mere i den offentlige opgaveløsning.

Forskydningen fra kultur- og fritidsområdet til det sociale område afspejles også i en anderledes sammensætning af foreningernes indtægter. Mens den offentlige støtte i 1993 udgjorde en tredjedel af fritids- og kulturforeningernes indtægter, udgør den nu kun ca. en femtedel, og hvor det i 1993 kun var i en femtedel af de sociale organisationer, at de offentlige tilskud fyldte mere end 50 pct., er det nu tilfældet for mere end halvdelen af de sociale foreninger.

Sammenlignet med de øvrige byer i undersøgelsen hører foreningerne i Aalborg til de økonomisk fattige. Den gennemsnitlige forening i Bern og Aberdeen råder således over fire gange så mange penge som den gennemsnitlige forening i Aalborg, og i Mannheim og Enschede er budgettet tre gange så stort. Selv i Sabadell har foreningerne flere midler mellem hænderne. En væsentlig del af forklaringen på denne forskel er, at nogle af de andre byer har flere meget store budgettunge organisationer end Aalborg. Sammenlignes mindre foreninger med under 100 medlemmer, er der ikke de store forskelle.

En anden karakteristisk forskel er, at foreningerne i Aalborg er mere afhængige af kontingentindbetaling, end det er tilfældet andre steder. Hvor kontingentindbetaling udgør 58 pct. af danske foreningers indtægter, er gennemsnittet for alle byerne 44 pct. Ligeledes fylder direkte tilskud fra det offentlige mere i Danmark end andre steder, nemlig til sammen 18 pct., hvor gennemsnittet er på 13 pct. Det er mindre, end man skulle tro, idet vi jo har set, at en del flere foreninger i Danmark end andre steder modtager tilskud fra det offentlige. Det viser, at de offentlige tilskud er spredt godt ud i Danmark.

Eftersom både kontingentindbetaling og offentlige tilskud fylder mere i danske foreninger end i udlandet, er der noget andet, der må fylde mindre. Og det, der fylder mindre i Aalborg, er donationer og indtægter fra salg. Generelt er foreningerne i de andre byer således mere orienteret mod markedet end de danske. Der er ingen tvivl om, at den større markedsorientering, vi finder i udlandet, forklarer noget af forskellen mellem Aalborg og de andre byer, når det drejer sig om omfanget af lønnet personale.

Alt i alt tegner der sig et billede af dansk foreningsliv, som økonomisk set hører hjemme i den fattige ende. Da det formentlig er begrænset, hvad foreningerne kan hente hjem via forhøjede kontingenter uden at risikere at tabe medlemmer, og da det formentlig også er begrænset, hvad der er udsigt til at hente i kommunekassen, synes nye finansieringsmuligheder at ligge på markedet i form af sponsorater, donationer, salg mv. For mange foreninger er det dog næppe en realistisk udvej. I hvert fald ikke i større skala. De er derfor meget afhængige af, at medlemmerne fortsat er villige til at udføre ubetalt, frivilligt arbejde.

Men er de det? Det er et væsentligt spørgsmål, hvor svaret i dag er usikkert. Skal man tro de bulletiner, der kommer fra foreningsfolket, ser det ikke godt ud. Fra alle sider forlyder det nemlig, at det kniber med at få overtalt medlemmerne til at påtage sig bestyrelsesposter. I en undersøgelse af foreningslivet i Skanderborg i 1999 gav 77 pct. af foreningerne udtryk for, at det var blevet sværere at engagere medlemmerne i foreningsvirksomheden (Schøler & Torpe, 1999). Et sådant svar skal tages med et gran salt, men sammenholdt med de meldinger, der kommer fra personer med godt kendskab til det lokale foreningsliv, er der noget, der tyder på, at vi her kan komme til at stå med et stigende problem. Problemet består ikke i at få folk til at "give en hånd med" fra tid til anden. Problemet er det seje, kontinuerlige træk som formand, kasserer og sekretær eller ude i marken flere gange om ugen. Problemet kan forstærkes i de kommende år, hvor mindre foreningsbevidste generationer skyder frem. Hvor meget det vil kunne rukke ved fundamentet bag den frivillige sektor i Danmark, vil tiden vise.

Kapitel 8.

Foreningernes relationer til omverdenen

Det sidste område, vi skal behandle, er foreningernes relationer til omverdenen. Flere har de senere år antydnet, at foreningerne med deres stive og hierarkiske organisationsform ikke er særlig godt gearet til de udfordringer, netværkssamfundet stiller om vidensudveksling med omverdenen og tværgående samarbejde (se fx Rosenkrands, 2002). Vi kan ikke behandle spørgsmålet udtømmende med de data, vi har til rådighed, men vi skal i det følgende belyse omfanget af foreningernes kontakter med andre foreninger, institutioner og virksomheder i lokalsamfundet, foreningernes offentlige engagement samt deres samarbejde med de kommunale myndigheder. I alle tre tilfælde kan der være tale om vigtige kilder til dannelse af social kapital (jf. kapitel 4).

Kontakt til andre foreninger, institutioner og virksomheder i lokalsamfundet

Godt halvdelen af foreningerne har haft kontakt med andre foreninger i Aalborg inden for det seneste år, 40 pct. opgiver, at de har et samarbejde med institutioner i Aalborg, fx skoler, kirker o.l., og 31 pct. samarbejder med private firmaer og virksomheder. For alle de foreninger, der indgår i et samvirke på lokalt plan – det være sig SIFA eller LO-Aalborg – giver det næsten sig selv, at de har kontakt med andre foreninger. Vi ser da også, at langt de fleste fagforeninger har kontakt med andre foreninger. I den modsatte ende finder vi foreninger omkring boligen, hvor kun hver fjerde har kontakt med andre foreninger.

Flertallet af kulturforeningerne har et samarbejde med andre institutioner i Aalborg, fx skoler, kirker mv. Det samme gælder fagforeningerne og erhvervsorganisationerne. De to sidste typer er desuden de eneste, hvor flertallet også har et samarbejde med private virksomheder. Alt i alt er det således fagforeningerne og erhvervsorganisationerne, der tegner sig for det bredeste kontaktnet.

Slår vi de tre former for kontakt og samarbejde sammen, viser det sig, at 74 pct. af alle foreninger i Aalborg har en eller anden form for tværgående samarbejde. Mindst kontakt til andre dele af samfundet har de mindre foreninger og de fritstående foreninger. Næsten halvdelen (47 pct.) af de fritstående foreninger har således intet samarbejde med andre foreninger, insti-

tutioner eller virksomheder i lokalsamfundet. I modsætning hertil har kun 14 pct. af lokalafdelingerne intet samarbejde.

Tabel 8.1. Kontakt med andre foreninger, institutioner og virksomheder. Pct.

	Har kontakt med andre foreninger	Samarbejder med institutioner	Samarbejder med private firmaer og virksomheder	N
Kulturforeninger	52	58	33	83
Fritidsforeninger	59	43	29	261
Idrætsforeninger	57	40	36	162
Sociale foreninger	46	33	21	46
Humanitære organisationer	46	36	20	11
Erhvervsorganisationer	58	74	77	31
Fagforeninger	86	60	50	22
Handicap/patientforeninger	56	45	24	39
Ældreforeninger	41	28	25	44
Partiforeninger	82	35	19	28
Organisationer til fremme af bestemte værdier/sager	48	50	25	56
Bolig-, lejer- og grundejer- foreninger	26	4	24	107
Borger- og beboerforeninger	51	50	36	49
Interesseorganisationer	51	28	32	312
Ideelle/værdibetonede organisationer	59	51	31	192
Aktivitetsrettede organisationer	52	43	30	519
Alle foreninger	53	40	31	985

Foreningernes engagement i offentlig politik

Knap en tredjedel af foreningerne er engageret i offentlige politiske spørgsmål vedrørende fx byplanlægning, miljøspørgsmål, skolepolitik, sociale spørgsmål, sundheds-, fritids- og kulturpolitik mv. Ved siden af de politiske partier er det særligt fagforeningerne (68 pct.), borger- og beboerforeningerne (60 pct.) og erhvervsorganisationerne (56 pct.), der engagerer sig i offentlige politiske spørgsmål. Men også mange handicap- og patientforeninger er aktive. Blandt de mindst engagerede finder vi foreninger inden for

kultur (18 pct.), fritid (14 pct.), idræt (22 pct.) samt ældreområdet (18 pct.). Interesseorganisationerne og de ideelle/værdiorienterede foreninger er således de mest aktive, og de aktivitetsrettede foreninger de mindst aktive.

Foreningernes størrelse har betydning for graden af politisk engagement. Det politiske engagement er støt stigende, jo større foreningen er. Mens kun 17 pct. af foreninger med 0-49 medlemmer er politisk engagerede, gælder det samme for 52 pct. af foreningerne med mere end 500 medlemmer.

Det fremgår af tabel 8.2, hvilke emner foreningerne har været engageret i, og som det ses, er det helt klart boligområdets indretning og byplanlægning, der dominerer. En tredjedel af foreningerne angiver sådanne emner. Herfra er der et stort spring ned til social og sundhedspolitik (14 pct.) og endnu et spring ned til kultur (ni pct.) og miljø (ni pct.). De store kommunale velfærdsområder såsom sport og fritid, børn og unge og ældreomsorg har tilsyneladende ikke den store bevågenhed i denne sammenhæng. Kun henholdsvis seks pct., fem pct. og tre pct. af foreningerne angiver at have været politisk engageret på et af disse områder.

Tabel 8.2. Områder, hvor foreningerne har været aktive.¹ Antal og pct.

	Frekvens	Procent
Infrastruktur og boligområdet	86	32
Social og sundhedspolitik	39	14
Ikke specificeret	35	13
Miljø, fredningsspørgsmål, dyreværn	24	9
Kultur	24	9
Sport og fritid	16	6
Børn og unge	13	5
Arbejdsmarkedet, erhvervs politik	12	4
Ældreområdet	9	3
Fred, forsvar, menneskerettigheder	4	2
Etnisk/indvandrespørgsmål	4	2
Uddannelse, undervisning	4	2

1. Foreningerne blev stillet et åbent spørgsmål: "Noter venligst hvilke spørgsmål eller emner foreningen har været involveret i"? På baggrund af de angivne svar er der konstrueret 12 overordnede kategorier.

How do associations engage themselves, when they engage themselves? The most common form is, as can be seen in table 8.3, meeting effectiveness. Almost all associations list this form. Meeting participation is the simplest of the association-

kulturen til. Men langt de fleste siger også, at de har sendt breve og skrivelser til myndighederne, og at de har taget kontakt til politikere/embedsmænd. Mange foreninger – nemlig tre ud af fire – har desuden rejst sager i medierne gennem læserbreve og på anden måde. Det er således de traditionelle deltagelsesformer, foreningerne bruger. Kun 23 pct. af dem, der engagerer sig i offentlig politik – svarende til ca. seks pct. af alle foreninger – opgiver, at de har samlet underskrifter. En endnu mindre andel har opfordret til boykot og arrangeret demonstrationer.

Tabel 8.3. Former for deltagelse. Pct.

	Pct.	N
Deltaget i møder	97	253
Har selv arrangeret møder med offentlig deltagelse	69	129
Samlet underskrifter	23	31
Sendt breve og skrivelser til myndighederne	86	185
Taget personlig kontakt til politikere/embedsmænd	85	189
Rejst spørgsmål i pressen/medierne (læserbreve mv.)	73	141
Opfordret til boykot	5	7
Arrangeret en demonstration	11	15

Det hævdes af og til, at foreningerne deltager mindre i den offentlige debat end tidligere. Og at i det omfang, de gør det, er det for at pleje egne interesser. Der er i virkeligheden to påstande. En påstand, som går på foreningernes mindre involvering i den offentlige debat. Og en anden påstand om, at foreningerne er blevet mere snævert interesseorienterede. De er blevet til ”ego-foreninger”, hævdes det (se fx Mandag Morgen, nr. 3, 2000). Der er imidlertid ikke noget, der tyder på, at foreningerne i løbet af de sidste ti år er blevet mindre aktive i den politiske offentlighed. De nydannede foreninger deltager ikke mindre i politiske spørgsmål end de gamle, og en sammenligning med undersøgelsen fra 1993 viser, at stort set samme andel af foreningerne er engageret i offentlige politiske spørgsmål i 2001 som i 1993.¹ Umiddelbart synes påstanden altså ikke at kunne bekræftes, men materialet er for spinkelt til at kunne give et fyldestgørende svar.

Det gælder også den anden påstand om ego-foreninger. Måske er den største forskel i virkeligheden, at interesseorganisationerne ikke i samme grad som tidligere kombinerer interessevaretagelsen med et ide-/værdibetonet sigte. Sammen med væksten i mere specialiserede interessegrupper

som fx patientforeninger efterlader det et indtryk af et organisationssamfund, som er blevet mindre værdibetonet og mere interessebetonet.

Foreningernes samarbejde med kommunen

Mange foreninger indgår i dag i et mere eller mindre formaliseret samarbejde med kommunen. Foreningerne kan inddrages i forbindelse med planlægning eller udførelse af konkrete initiativer, eller de kan løbende tages med på råd på de områder, som foreningerne dækker. Det kan også være, at foreningerne er direkte repræsenteret i råd, udvalg eller nævn under kommunen eller deltager i arbejdsgrupper. Disse typer samarbejder er blevet mere almindelige de senere år. Går vi blot 30 år tilbage, var den formelle kontakt noget mindre. Fx viser en undersøgelse på dette tidspunkt, at kun 23 pct. af kommunerne havde rådgivende udvalg med repræsentanter for de lokale foreninger, og kun 35 pct. havde faste skriftlige eller mundtlige kontakter til foreningerne (Kommunalt Nærdemokrati, 1976). I dag har alle kommuner et formaliseret samarbejde med foreningslivet på flere dimensioner.

Forskellige lovgivningstiltag har været med til at understøtte denne udvikling. På fritidsområdet har kommunerne fx siden 1990 haft pligt til at oprette folkeoplysningsudvalg med repræsentation fra oplysningsforbund og det frivillige foreningsarbejde. På det sociale område har staten og kommunerne i 1980'erne og 1990'erne lagt flere opgaver ud til de frivillige sociale foreninger. I mange tilfælde indgår kommunerne kontrakter med foreningerne om løsning af bestemte sociale opgaver. I serviceloven fra 1997 er det direkte skrevet ind, at kommunerne skal samarbejde med de frivillige foreninger. På boligområdet bidrog planlovsbestemmelserne fra 1970'erne til at give borgerne og dermed også de foreninger, der varetager lokale interesser, en vis indflydelse på den fysiske planlægning. Efterhånden er det desuden blevet almindeligt at overlade driften af kommunale fællesarealer til beboer- eller grundejerforeninger. På ældre- og handicapområdet er det i 1990'erne blevet obligatorisk at oprette ældreråd i alle kommuner, hvilket har været med til styrke ældreforeningernes rolle. På handicapområdet findes der fx i Aalborg et handicapråd med repræsentation fra handicaporganisationerne. Også på erhvervsområdet findes der i dag flere samarbejdsorganer, fx Aalborg Erhvervsråd og Koordinationsudvalget for den forebyggende arbejdsmarkedsindsats. Begge har repræsentation fra arbejdsgiverorganisationer, erhvervsorganisationer og fagbevægelsen.

Vi kan derfor forvente, at en del foreninger er med i dette samarbejde, hvilket også fremgår af tabel 8.4. 37 pct. af foreningerne deltager jævnligt

eller undertiden i forberedelse og planlægning af kommunale initiativer, 38 pct. høres eller tages jævnligt eller undertiden med på råd, og 30 pct. siger, at de deltager i udførelsen af kommunale opgaver. Det afspejler et forholdsvis udbygget samarbejde mellem foreninger og kommunen på både inputsiden og outputsiden af det politiske system.

Tabel 8.4. Foreningernes samarbejde med Aalborg Kommune. Pct.¹

	Hvor ofte medvirker foreningen til		
	Planlægning af kommunale initiativer	Udførelse af kommunale initiativer	Tages foreningen med på råd
Kulturforeninger	25	22	23
Fritidsforeninger	29	28	29
Idrætsforeninger	44	37	46
Sociale foreninger	26	26	29
Humanitære organisationer	9	-	9
Erhvervsorganisationer	43	34	50
Fagforeninger	62	44	67
Handicap/patientforeninger	43	24	40
Ældreforeninger	32	29	26
Partiforeninger	72	59	71
Organisationer til fremme af bestemte værdier/sager	33	19	23
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	32	21	38
Borger- og beboerforeninger	62	34	70
Alle foreninger	37	30	38

1. Tabellen er konstrueret på baggrund af spørgsmålet "Hvor hyppigt sker det, at foreningen 1) Indgår i forberedelse og planlægningen af kommunale initiativer og opgaver på det område foreningen dækker. 2) Deltager i udførelsen af kommunale opgaver på det område foreningen dækker 3) Høres eller tages med på råd af kommunen i forhold til kommunal opgaveløsning på det område foreningen dækker. Svarkategoriene "jævnligt" og "undertiden" er slået sammen.

Det er især fagforeninger, erhvervsorganisationer samt borger- og beboerforeninger, der tages med på råd eller høres, og som indgår i planlægningen af kommunale initiativer. Men også forholdsvis mange handicap/patientorganisationer og idrætsforeninger siger, de er involveret i den lokale politikdannelse på denne måde. I den modsatte ende finder vi de humanitære organisationer. Det samme billede ses i forbindelse med udførelsen af

kommunale opgaver. Erhvervsorganisationerne og borger/beboerforeningerne er dog lidt mindre involverede på dette område end på det første område.

De foreninger, der generelt set har den største samarbejdsflade til kommunen, er således ud over partiforeningerne, fagforeningerne, borger- og beboerforeningerne, erhvervsorganisationerne og idrætsorganisationerne. Desuden er der en generel tendens til, at jo større foreningerne er, jo mere samarbejder de med kommunen.

Noget af dette samarbejde er formaliseret gennem repræsentation i udvalg, råd, nævn samt i arbejdsgrupper under kommunen. Tabel 8.5 giver et indtryk af omfanget af denne repræsentation. 17 pct. af foreningerne angiver, de er repræsenterede i et eller flere råd, udvalg eller nævn under kommunen, og 13 pct. deltager i en eller flere arbejdsgrupper nedsat på forskellige kommunale opgaveområder.

Tabel 8.5. Repræsenteret i råd, udvalg, nævn eller deltager i arbejdsgrupper. Pct.

	Råd, udvalg, nævn		Arbejdsgrupper	
	Pct.	N	Pct.	N
Kulturföreninger	17	72	8	72
Fritidsforeninger	14	252	8	256
Idrætsforeninger	11	159	11	159
Sociale foreninger	16	44	12	43
Humanitære organisationer	-	11	-	11
Erhvervsorganisationer	39	31	30	30
Fagforeninger	75	24	16	24
Handicap/patientforeninger	26	39	23	40
Ældreforeninger	22	46	14	44
Partiforeninger	61	28	50	28
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	6	53	6	54
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	6	105	8	106
Borger- og beboerforeninger	20	49	11	45
Alle foreninger	17	959	13	958

Det er bemærkelsesværdigt, at kun 11 pct. af idrætsforeningerne opgiver at være repræsenterede i formelle organer under kommunen. Men faktisk kan man hævde, at de alle har en form for repræsentation, nemlig via deres re-

præsentation i folkeoplysningsudvalget. Som det ses, svarer over halvdelen af fagforeningerne, at de er repræsenterede i råd, udvalg og nævn. Og det, de kan tænke på, er fx Aalborg Erhvervsråd og Koordinationsudvalget for den forebyggende arbejdsmarkedsindsats.

Alt i alt har knap halvdelen af alle foreninger (48 pct.) et mere eller mindre formaliseret samarbejde med kommunen forstået på den måde, at de angiver at have et samarbejde med kommunen på mindst et af ovenstående parametre. Det vidner om ret omfattende forbindelser mellem foreninger og myndigheder om kommunal opgave- og problemløsning.²

Vi har i det forudgående spurgt til det mere eller mindre formaliserede samarbejde med kommunen. Hvis det alene drejer sig om at have kontakt med kommunen, omfatter det selvfølgelig en del flere foreninger. Således opgiver 75 pct. af foreningerne, at de undertiden eller regelmæssigt har kontakt med den kommunale forvaltning. I modsætning hertil har kun 37 pct. af foreningerne regelmæssigt og undertiden kontakt med byrådsmedlemmerne. Det er mere end i Enschede, hvor kun 27 pct. har den tilsvarende kontakt, men mindre end de fire andre byer. Således siger 50 pct. af foreningerne i Aberdeen, 50 pct. af foreningerne i Mannheim, 45 pct. af foreningerne i Bern og 46 pct. af foreningerne i Sabadell, at de regelmæssigt eller undertiden har kontakt til medlemmer af byrådet. Omvendt forholder det sig for Aalborgs vedkommende, når det drejer sig om kontakten til den kommunale forvaltning. Her er det i Aalborg, at flest foreninger har kontakt, nemlig omkring 75 pct. Asymmetrien mellem den administrative og politiske kontakt i Aalborg er tankevækkende. Hvor forskellen mellem den administrative kontakt og den politiske kontakt for alle seks byer er 21 procentpoint, er den for Aalborg 38 procentpoint. Noget af forklaringen på den større kontakt til forvaltningen i Aalborg er naturligvis, at relativt mange foreninger i Aalborg får økonomiske tilskud fra kommunen. I kraft heraf vil også flere være i kontakt med forvaltningen. Men det forklarer ikke den mindre kontakt til byrådet i Aalborg.

Et ekstremt eksempel herpå er indvandrerorganisationerne. Som det fremgår af tabel 8.6, ligner de andre foreninger, når det drejer sig om kontakten til andre foreninger. Det samme gælder kontakten til den kommunale forvaltning. Men som det fremgår, har de meget ringere kontakt til politikere og byråd. Kun godt og vel fem pct. af indvandrerorganisationerne har kontakt til lokalpolitikere og byråd. Forskellen kan ikke forklares med, at indvandrerforeningerne falder i en bestemt foreningskategori, for de foreninger, der ligner indvandrerorganisationerne mest, nemlig kulturelle og sociale organisationer, afviger ikke væsentligt fra gennemsnittet.

Tabel 8.6. Indvandrerorganisationernes kontakt til omgivelserne. Pct.

	Kontakt andre foreninger	Samarb. lokale institutioner	Kontakt forvalt- ning	Kontakt byråd	Kontakt partier eller politikere	Samarb. forvalt- ning	N
Indv.org.	53	6	70	6	6	88	16
Alle	53	40	75	37	32	39	1026

På baggrund af den betydning indvandrerorganisationerne tillægges for en vellykket integration i det danske samfund, er det ikke overraskende at finde et omfattende samarbejde mellem indvandrerorganisationerne og den kommunale forvaltning. Til gengæld er det overraskende – ikke mindst set i lyset af den placering, som indvandrer temaet har fået på den politiske dagsorden – at kontakten mellem indvandrerorganisationerne og politikere og de politiske partier er så ringe, som det her er tilfældet.

Noter

1. Der er tale om identiske spørgsmålsformuleringer, men sammenligningen gælder selvfølgelig kun det spektrum af foreninger, der optræder i begge undersøgelser.
2. Tallet kan måske være overdrevet. Således viser en hollandsk undersøgelse, at foreningerne er lidt mere flittige til at opgive samarbejdsrelationer til kommunen end kommunen selv (Lelieveldt, 1997).

Kapitel 9.

Tværgående netværk

Horisontale og vertikale kontakter

Vi kan sondre mellem kontakter mellem forskellige foreninger og institutioner i det civile samfund og mellem foreningerne og det kommunale system. "Bridging" eller "brobyggende" aktiviteter kan forstås som et system af kontakt og samarbejde, der både går på tværs og på langs af samfundet. Som indikatorer herfor vælger vi for det første foreningernes kontakt og samarbejde med andre foreninger,¹ virksomheder og institutioner, for det andet foreningernes samarbejde med kommunen og for det tredje foreningernes engagement i offentlig politik.

Hvor mange foreninger er inddraget i "brobyggende" aktiviteter i denne forstand? Det er det første spørgsmål, der skal stilles, fordi svaret fortæller os noget om de demokratiske potentialer, organisationssamfundet besidder. Dernæst skal vi søge at anvende en typologi, der er inspireret af Putnams sondring mellem "bonding" og "bridging" social kapital (Putnam, 2000).

Tabel 9.1. Foreningernes kontakt til omverdenen. Pct.

Kontakt og samarbejde med foreninger, virksomheder, institutioner ¹	74
Samarbejde med kommunen ²	48
Engageret i offentlige politiske spørgsmål ³	28

1. Variablen er sammensat af tre spørgsmål. 1) Har din forening/gruppe haft regelmæssig kontakt med en anden/andre foreninger/grupper i Aalborg i løbet af det sidste år, 2) Har foreningen samarbejde med a) institutioner i Aalborg, fx skoler, kirker o.l. b) private firmaer og virksomheder. Foreninger, som har et samarbejde på et af disse områder er kodet 1. Foreninger uden noget samarbejde er kodet 0.
2. Variablen er sammensat af fem spørgsmål: Hvor hyppigt sker det, at foreningen eller gruppen a) indgår i forberedelsen og planlægning af kommunale initiativer og opgaver på det område foreningen dækker, b) deltager i udførelsen af kommunale opgaver på det område foreningen dækker, c) høres eller tages med på råd af kommunen i forhold til kommunal opgaveløsning på det område foreningen dækker, d) er foreningen repræsenteret i et eller flere råd, udvalg eller nævn under kommunen, 5) deltager foreningen i en eller flere af de arbejdsgrupper, der er nedsat på forskellige kommunale opgaveområder. Foreninger, som på mindst et af de første tre spørgsmål svarer jævnlig eller undertiden er kodet 1. Det samme er foreninger, som på et af de to sidste spørgsmål svarer ja. Resten er kodet 0.
3. Variablen rummer følgende spørgsmål: Har foreningen inden for det sidste år engageret sig i offentlige politiske spørgsmål (fx byplanlægning, miljøspørgsmål, skolepolitik, sociale spørgsmål, sundheds-, fritids- og kulturpolitik mv.).

Som det fremgår af tabel 9.1, har 74 pct. af alle foreninger i Aalborg kontakt eller samarbejde med andre foreninger, institutioner eller virksomheder, 48 pct. har et eller andet samarbejde med kommunen, og 28 pct. er engageret i offentlige politiske spørgsmål.

Af de foreninger, der har forbindelse med andre foreninger, institutioner og virksomheder, er 68 pct. også inddraget et samarbejde med kommunen, og 32 pct. er engageret i offentlige politiske spørgsmål. Af de foreninger, der indgår i samarbejde med kommunen, har 82 pct. forbindelser til andre foreninger, institutioner eller virksomheder, og 39 pct. er engageret i offentlige spørgsmål. Endelig har 86 pct. af de foreninger, der er engageret i offentlige politiske spørgsmål, forbindelser til andre foreninger, virksomheder og institutioner, og samme procentandel har et samarbejde med kommunen. Selv om det spørgeteknisk ikke helt er muligt at isolere spørgsmålet om engagement i offentlige politiske spørgsmål fra spørgsmålene om samarbejde med kommunen, så tyder resultatet på, at det at være udadvendt i offentligheden ikke står i modsætning til at være en integreret i den lokale styringsstruktur. Der er således ikke tale om to adskilte søjler, men om to overlappende kanaler for organisationsdeltagelse.

Alt i alt svarer 79 pct. positivt på mindst en af de tre indikatorer på brobyggende aktiviteter. Langt den største del af organisationssamfundet indgår således i genereringen af social kapital på denne dimension. Selv om vi ikke på grundlag af materialet kan sige noget om dybden i disse relationer, tyder det på et ret omfattende netværksrelationer. Sådanne relationer er ikke nye, men tillægges i dag en ny betydning i relation til begrebet "netværks-samfund".

Sondringen mellem "bonding" og "bridging" social kapital tematiserer den demokratiske betydning af inklusive former for social og organisatorisk virksomhed. Denne inklusivitet kan komme til udtryk på to måder. Foreningen kan appellere til alle og ikke kun en afgrænset kreds, og foreningen kan forholde sig aktivt og åbent til omgivelserne. Kun i de tilfælde, hvor foreningen både appellerer til en bestemt kreds og ikke har nogen kontakt til omgivelserne, kan man tale om et muligt "bonding-problem". For at undersøge, hvor mange foreninger det kunne dreje sig om, har vi konstrueret en "bridging-bonding" typologi bestående af to dimensioner. På den ene dimension angives, hvor mange foreninger der henvender sig til alle, og hvor mange foreninger der henvender sig til en bestemt gruppe. På den anden dimension angives hvor mange, der på mindst én af ovennævnte variable er i kontakt med omverdenen, og hvor mange der ikke er. Resultatet fremgår af figur 9.1.

Figur 9.1. Typologi over bonding-bridging

	Samarbejder/ engagerer sig	Samarbejder ikke/ engagerer sig ikke
Henvender sig til alle	Bridging/bridging 43 pct.	Bridging/bonding 9 pct.
Henvender sig til en bestemt gruppe	Bonding/bridging 38 pct.	Bonding/bonding 10 pct.

Som det ses opfylder kun ti pct. af foreningerne begge kriterier, dvs. henvender sig til én bestemt gruppe og har ikke forbindelse eller samarbejde med andre foreninger og institutioner i det lokale. I sådanne tilfælde kan man tale om ren "bonding", eller med vores udtryk "bonding/bonding". Derimod slår ni ud af ti foreninger "bro" over forskellige skillelinjer i samfundet, enten via de forbindelser, de har til andre foreninger/institutioner/kommunen, via deres engagement i offentlige politiske spørgsmål eller ved at henvende sig til alle. I det omfang vi overhovedet kan tale om et "bonding-problem", synes det altså ikke at være stort. Forestillingen om, at foreningerne isolerer sig, er derfor en myte. Flertallet af foreningerne har en aktiv udveksling med omgivelserne og er som sådan en del af det netværkssamfund, der rummer potentialer for at generere social kapital. Den aktive udveksling med omgivelserne er dog ikke af ny dato. Den har været en del af det lokale foreningsliv længe før begrebet om netværkssamfundet blev "opfundet". Det kan man bl.a. forvisse sig om ved at læse Sidsel Eriksens historiske skildring af foreningslivets udvikling i Grindsted fra 1880 til 1940 (Eriksen, 1996).

Styrkes eller svækkes de tværgående netværk?

Hos Putnam er det de foreninger, hvor man mødes "face to face", som er vigtige for dannelsen af social kapital, jf. Putnams måde at illustrere faldet i den sociale kapital i USA, hvor man går fra at "bowle i foreninger" til at "bowle for sig selv" ("bowling alone"). Men billedet af, hvilke foreninger der bidrager til at skabe social kapital, nuanceres noget, hvis man inddrager foreningernes kontakt til omgivelserne, både når det drejer sig om det civile samfund og det politiske system. Det er nemlig ikke de "små", fritstående foreninger med høj frivillighedsgrad, der primært fungerer som "brobyggere" til andre foreninger og institutioner i det civile samfund og til det lokale politiske system. Det er derimod, som det fremgår af tabel 9.2, de større foreninger, som typisk er lokalafdelinger eller dele af en paraplyorganisati-

on eller selv en paraplyorganisation. Sætter vi foreningsnavne på, drejer det sig først og fremmest om fagforeninger, erhvervsorganisationer og dernæst om borger-/beboerforeninger, idrætsforeninger samt ikke mindst de politiske partier. Svagest i billedet står ældreforeningerne, foreningerne omkring boligen og sociale foreninger. Der er grund til at bemærke, at de foreningskategorier, der har det mest udbredte kontaktnet, er blandt dem, der har oplevet og formentlig i de kommende år vil opleve nedgange i medlemstallet, nemlig henholdsvis de politiske partier og fagforeningerne.

Tabel 9.2. Foreningernes samarbejde og offentlige engagement. Pct.

	Samarbejde med foreninger, virksomheder, institutioner	Samarbejde med kommunen	Engagement i offentlige politiske spørgsmål
Kulturforeninger	70	31	19
Fritidsforeninger	76	42	14
Idrætsforeninger	88	61	21
Sociale foreninger	65	35	22
Erhvervsorganisationer	94	63	59
Fagforeninger	88	79	63
Handicap/patientorganisationer	68	51	49
Ældreforeninger	58	32	16
Politiske partier	77	87	93
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	74	33	32
Bolig-, lejer- og grundejer- foreninger	48	41	28
Borger- og beboerforeninger	82	72	58
Fritstående forening	53	37	20
Forening i et netværk	96	54	26
Afdeling af hovedorg.	80	50	30
Paraplyorganisation	86	63	49
Oprettet:			
før 1960	84	57	30
1961-1979	69	52	23
1980-1990	68	37	19
1991-2001	68	43	31
Total	74	48	29

Generelt set er det de ældste foreninger, som i størst omfang er forbundet med omgivelserne. De skiller sig ud, både når det drejer sig om kontakten til andre foreninger og samarbejdet med kommunen. De yngre foreninger har et mindre samarbejde med kommunen. Derimod gør der sig ikke nogen systematik gældende, når det drejer sig om engagementet i offentlige politiske spørgsmål.

Desuden kan man se, at det betyder ret meget, om foreningen er fritstående, en afdeling, en del af en paraplyorganisation eller selv en paraplyorganisation. Det kan selvfølgelig ikke overraske, at de foreninger, der gennem en formaliseret struktur eller et formaliseret samarbejde hænger sammen med andre foreninger, scorer højt på det første parameter, nemlig det der angår samarbejdet med andre foreninger. Men vi kan se, at der også er signifikante sammenhænge på de øvrige parametre. Den lokale afdeling af en hovedorganisation adskiller sig eksempelvis væsentligt fra den fritstående forening. Mens 63 pct. af lokalafdelingerne har kontakt til andre foreninger, 49 pct. samarbejder med lokale institutioner og 31 pct. med lokale virksomheder, er de tilsvarende tal for den fritstående forening henholdsvis 53 pct., 37 pct. og 20 pct.

Note

1. En stor del af kontakten til andre foreninger går til foreninger inden for det samme område. Man kan derfor spørge, i hvor høj grad der her er tale om et fænomen, der hører hjemme under fænomenet "bridging". For at afgøre det skal man kende kontaktens karakter. Det har vi ikke mulighed for i denne undersøgelse. Vi har derfor valgt kun at sondre mellem foreninger, der henholdsvis har og ikke har kontakt med andre foreninger, uanset hvem denne kontakt går til.

Kapitel 10.

Konklusion

Udgangspunktet for dette skrift har været den gængse opfattelse, at et rigt og uafhængigt foreningsliv har vigtige demokratiske potentialer, herunder for at generere social kapital. Vi har derfor søgt at indkredse, hvori disse potentialer består, og argumenteret for, at de træk, der karakteriserer det skandinaviske organisationssamfund, i flere henseende understøtter sådanne potentialer. Det centrale spørgsmål har derfor været, om og i hvilken udstrækning der fortsat findes sådanne særlige træk. I forsøget på at besvare dette spørgsmål, har vi på tre felter analyseret foreningerne i Aalborg og sammenlignet med lignede undersøgelser i tilsvarende europæiske byer. De tre områder er foreningssamfundets levedygtighed, foreningssamfundets struktur og organisation og foreningernes relationer til omgivelserne.

Når det drejer sig om det første felt, kan vi registrere en høj foreningstæthed i Aalborg, nemlig en forening for hver 80. indbygger. Det er den næsthøjeste blandt de undersøgte seks europæiske byer, og den er formentlig ikke blevet mindre med årene. Organisationssamfundet i Aalborg ser også ud til at være i stand til at reproducere sig selv. I gennemsnit oprettes der fire nye foreninger hver måned, hvilket giver Aalborg den højeste fertilitet i undersøgelsen. De fleste lokale foreninger er små – både her og i udlandet. Over en tredjedel af foreningerne i Aalborg har mindre end 50 medlemmer, og mere end halvdelen har mindre end 100 medlemmer. Denne underskov af små foreninger repræsenterer en vigtig side af organisations-samfundet og udgør et vigtigt korrektiv til de store concernlignende organisationer, vi finder på det nationale og internationale plan. Langt de fleste foreninger rapporterer om medlemsfremgang. Misteltenen er her de unges deltagelse. Fra en anden undersøgelse ved vi, at såvel medlemskab som aktivitet over en længere periode har været faldende i de yngre generationer. Alligevel finder vi ingen deciderede krisetegn endnu. Sammenlignet med udlandet synes det danske lokale foreningssamfund således at trives ret godt.

Når det drejer sig om det andet felt – foreningssamfundets struktur og organisation – er resultaterne mindre entydige. Det ser ud som om, der bliver flere ”fritstående foreninger”, dvs. foreninger som hverken er lokalafdelinger eller indgår i et samvirke. En sådan forskydning svarer til de antagelser, vi har haft om en større specialisering af organisationssamfundet, hvor flere foreninger samles om stærkt afgrænsede og af og til, for nogle at se,

ret eksotiske formål. I det omfang danske foreninger tidligere var mere integrerede i nationale organisationer end i udlandet, forholder det sig ikke sådan længere. Og noget tyder på, at foreningssamfundet på dette område er under forandring.

I modsætning hertil finder vi en udpræget kontinuitet på et andet område, nemlig hvor det drejer sig om foreningernes styring. De nye foreninger vælger nemlig i stort omfang den traditionelle organiseringsform med formand, bestyrelse og generalforsamling. Det gælder også de nye indvandrerorganisationer, hvis medlemmer kommer fra en anden kulturel baggrund. Undersøgelsen viser, at den formelle repræsentative struktur står stærkere i danske foreninger end i foreningerne i de øvrige byer i undersøgelsen.

Foreningerne i Aalborg er i stor udstrækning og betydeligt mere end foreningerne andre steder afhængige af, at medlemmerne udfører frivilligt arbejde. Der er således langt færre ansatte til at varetage opgaverne i Aalborg end i Aberdeen, Mannheim, Enschede og Bern. Kun hver femte forening i Aalborg har ansat personale. Det kan meget vel skyldes, at der ikke er økonomi til mere. Undersøgelsen viser nemlig også, at foreningerne i Aalborg hører til i den fattige ende. Da danske foreninger tilmed har flere medlemmer, samtidig med at omfanget af det frivillige arbejde er nogenlunde det samme, er det ensbetydende med, at foreningerne i Aalborg drives for færre ressourcer end i udlandet. Det kan opfattes positivt, at foreningerne i Aalborg har en højere produktivitet end tilsvarende foreninger i udlandet, men der kan også være tale om et problem, at der i mange foreninger er for få ressourcer at trække på.

Medlemskontingent spiller en større rolle og donationer og salg en mindre rolle i Aalborg end i udlandet. Halvdelen af alle foreninger i Aalborg modtager direkte offentlige tilskud. Hertil kommer indirekte tilskud i form af lån af lokaler mv. Alt i alt modtager 60 pct. af foreningerne i Aalborg offentlige tilskud på den ene eller den anden måde. Sammenlignet med udlandet får mange foreninger offentlig støtte, men ser vi på, hvad den offentlige finansiering fylder af de samlede indtægter, er det trods alt ikke mere end 18 pct. mod et samlet gennemsnit i de seks byer på 13 pct. I Aalborg er der dog store forskelle mellem de enkelte kategorier af foreninger. I de frivillige sociale organisationer betyder kontingentet ikke meget. Her er det frem for alt tilskud fra kommune og stat, der batter. Omvendt forholder det sig i idrætsforeningerne, hvor kontingentet fylder klart mest.

Langt de fleste foreninger i Aalborg har kontakt med omverdenen i form af kontakter til andre foreninger, institutioner og det offentlige. Sådanne kontakter kan være med til at "bygge bro" mellem forskellige dele af

samfundet og udgør som sådan et centralt element i produktionen af samfundets sociale kapital. Det er en vigtig, men ofte overset dimension, når man diskuterer social kapital. Det skal derfor bemærkes, at næsten alle foreninger i Aalborg bidrager til en sådan form for social og politisk ”brobygning”. Og specielt skal det bemærkes, at det er de store, gamle organisationer, herunder fagforeninger og erhvervsorganisationer, der har den bredeste kontakt til omverdenen. Det viser, hvor vigtigt det er at inddrage forskellige dimensioner i analysen af foreningernes demokratiske effekter og evne til at generere social kapital.

En særlig form for kontakt, som i de senere år er blevet mere formaliseret, består i kontakten til de kommunale myndigheder. Omkring halvdelen af foreningerne angiver, at de inddrages i forbindelse med planlægning eller udførelse af kommunale initiativer på det område, foreningen dækker. Det er mange og formentlig flere end tidligere. Kontakten mellem foreningerne og kommunen er ikke større i Aalborg end andre steder, men samspillet med politikerne er svagere. Det er således primært forvaltningen, foreningerne har kontakt med. Størst er denne asymmetri for indvandrerorganisationerne. Næsten alle indvandrerorganisationer har kontakt med den kommunale forvaltning, næsten ingen har kontakt med medlemmer af byrådet.

Som det repræsentative demokrati har udviklet sig, spiller foreningerne en vigtig rolle både som bindeled mellem befolkningen og det politisk-administrative system og som praktisk aktør i formuleringen og implementeringen af den kommunale politik på forskellige områder. Er politikerne ikke synlige eller kun lidt synlige i dette samspil, kan det være et tegn på, at de folkevalgte har mistet terræn. Om de har det, kan vi ikke afgøre på grundlag af denne undersøgelse. Men det er tankevækkende, at ”byrødderne” har så ringe kontakt med indvandrerorganisationerne, som det åbenbart er tilfældet, ligesom det er tankevækkende, at kontakten til byrådsmedlemmerne er ringere i Aalborg end i de andre europæiske byer, vi har haft mulighed for at sammenligne med.

På flere punkter viser undersøgelsen, at det danske foreningssamfund fortsat rummer nogle særlige træk, som vi formentlig deler med det øvrige Skandinavien, og som adskiller os fra ”de andre”. Hvis man kort skal sammenfatte disse træk, kan det måske siges på den måde, at danske foreninger fylder mere i det civile samfund end foreningerne i de fleste andre byer i undersøgelsen. Det er dog ikke på det punkt, at danske foreninger primært skiller sig ud. Vigtigere er, at danske foreninger synes at være mere i pagt med et oprindeligt frivillighedsideal end i de øvrige seks byer. Det ser vi frem for alt ved den noget lavere professionaliseringsgrad, den mindre

markedsorientering og den hermed forbundne større afhængighed af frivillig arbejdskraft.

En forudsætning for, at denne afhængighed kan beskrives som en styrke, er imidlertid, at foreningsmedlemmerne fortsat er parate til at yde dette frivillige arbejde. Er de ikke det, vendes afhængigheden til et problem. Og måske står vi her over for et stigende problem. Ikke fordi medlemmerne ikke vil "give en hånd med" fra tid til anden. Det vil de godt. Derfor viser diverse undersøgelser også, at det står rimelig godt til med omfanget af det frivillige arbejde (Anker & Nielsen, 1995; Goul Andersen et al., 2000). Problemet er at finde "den nye kasserer" eller ham, der skal hjælpe til hver tirsdag og torsdag aften vinteren igennem. At få fat i disse personer bliver næppe lettere i fremtiden, hvor de nye og mindre foreningsbevidste og -trænede generationer står til at skulle tage over. På dette vitale punkt synes foreningsfundamentet at være blevet skrøbeligt.

Vi står derfor over for et paradoks. På den ene side finder vi et lokalt organisationssamfund i Danmark, der mere end andre steder rummer de normative træk, vi gerne knytter til bestemmelsen af et vibrerende civil samfund. Den anden side af mønten er imidlertid, at "vi" tilsyneladende ikke længere gider eller orker at indtage og udfylde de positioner, der skal til for at videreføre og videreudvikle dette samfund. Det er et problem al den stund, at mange foreninger varetager vitale opgaver for samfundet. At løse problemet kræver nytænkning. Måske man skulle starte med at anerkende, at det frivillige arbejde i foreningerne repræsenterer en værdi for samfundet, som ikke er mindre end de værdier, der frembringes gennem det almindelige lønarbejde.

Appendiks 1.

Organisationssamfundets sammensætning

Vi har i Danmark foreninger for allehånde forskellige aktiviteter og interesser. Spørgsmålet er, om den mangfoldighed kan samles i nogle få meningsfyldte kategorier. Vi har forsøgt at konstruere to foreningstypologier. Den første, som rummer 15 kategorier, er konstrueret ud fra de sagsområder, som foreningerne varetager eller står for. Inddelingen er baseret på to kriterier: a) navnet på foreningen og b) hvilket aktivitetsområde foreningen opgiver som det vigtigste. Opdelingen er således blevet til som en kombination af foreningernes egne opgivelser og vores vurdering af, i hvilken kategori den hører hjemme. Denne inddeling vil i det følgende blive kaldt organisationstype 1.

Den anden typologi, som vi kalder organisationstype 2, er konstrueret ud fra et spørgsmål om, hvilke opgaver foreningen synes er vigtigst. Det drejer sig om opgaver som eksempelvis: selvhjælp, rådgivningsvirksomhed, pengeindsamling, medlemsinteresser mv. På grundlag af denne registrering er der dannet tre kategorier: 1) Interesseorganisationer. Heri falder organisationer, der ser det som deres vigtigste opgave at varetage medlemsinteresser. Typiske foreninger i den kategori er fagforeninger, erhvervsorganisationer og foreninger vedrørende boligen. 2) Ide-/værdibetonede organisationer. Heri falder organisationer, for hvem den vigtigste opgave er at fremme bestemte ideer/værdier. Typiske foreninger er her humanitære organisationer, sociale foreninger og politiske organisationer. 3) Aktivitetsrettede organisationer. Heri falder organisationer, for hvem den vigtigste opgave er at organisere en bestemt aktivitet. Idrætsforeninger falder fx i denne kategori.

Begge typologier er brugt som baggrundsvariabler i rapporten. I tabel A.1.1 kan både aflæses de numeriske og de procentuelle frekvenser. Som det fremgår heraf, fylder kultur, fritids- og idrætsforeningerne meget i foreningslandskabet. Næsten halvdelen af alle foreninger – vurderet i forhold til bruttotallet – falder i disse kategorier. Den næste større klump er foreninger vedrørende boligen og nærmiljøet. Den mindste kategori, der er medtaget i konstruktionen af typologien, er de humanitære organisationer.¹ Kategorien ”andre interesseorganisationer” er en ”brokkasse”, som bl.a. rummer andelsforeninger og indkøbsforeninger. Vi har set bort fra denne kategori i rapporten. Under kategorien ”organisationer til fremme af bestemte sager/værdier” skjuler sig bl.a. miljøorganisationer, aktionsgrupper, forbrugeror-

ganisationer, religiøse foreninger, kvindeforeninger, dyreværnsforeninger og indvandrerorganisationer.

Tabel A.1.1. Organisationstyper

Organisationstype 1	Frekvens	Pct.
Kulturforeninger	86	8
Fritidsforeninger	274	27
Idrætsforeninger	163	16
Sociale foreninger	49	5
Humanitære foreninger	11	1
Erhvervsorganisationer	32	3
Fagforeninger	24	2
Handicap/patientforeninger	41	4
Andre interesseorganisationer	15	2
Ældreforeninger	50	5
Partiforeninger	30	3
Organisationer til fremme af bestemte sager/værdier	57	7
Bolig-, lejer- og grundejerforeninger	108	11
Borger- og beboerforeninger	50	5
Anden type forening	36	3
Organisationstype 2		
Interesseorganisationer	312	30
Ideelle/værdibetonede organisationer	192	19
Aktivitetsrettede organisationer	519	51

Som det også fremgår af tabel A.1.1, er halvdelen af alle foreninger aktivitetsrettede, 30 pct. kan betegnes som interesseorganisationer og 19 pct. som ideelle/værdibetonede organisationer (foreningstype 2). Som tidligere nævnt er der formentlig i løbet af det sidste halve århundrede sket en vækst i andelen af aktivitetsrettede foreninger og en parallel nedgang i andelen ide-/værdibetonede foreninger. Formentlig er der også i samme periode blevet relativt flere interesseorganisationer. Hertil kommer, at mange af de organisationer, der tidligere var knyttet til de to store folkelige bevægelser, andels- og arbejderbevægelsen, har mistet noget af deres oprindelige værdiorientering og er blevet til mere rene interesseorganisationer.

Som det fremgår af tabel A.1.2, tyder noget på, at andelen af ide-/værdibetonede foreninger har nået bunden. Vi kan i hvert fald registrere, at andelen af nye idebetonede foreninger ikke er mindre end i hele materialet.

*Tabel A.1.2. Organisationssamfundets sammensætning bestemt ud fra alder.
(N=842)*

	Interesse- organisationer	Idebetonede	Aktivitetsrettede
Oprettet før 1960	28	13	59
Oprettet 1961-1979	32	17	51
Oprettet 1980-1990	34	18	48
Oprettet 1991-2001	28	21	51

Ser vi på de enkelte foreningskategorier, viser det sig, at det især er på det sociale område og sundhedsområdet, der er kommet mange nye foreninger. 55 pct. af patientforeningerne og 59 pct. af de sociale foreninger er dannet siden 1990. Der er også dannet mange nye ældreforeninger (31 pct.) samt kulturforeninger (28 pct.). Desuden er tre ud af fire indvandrerorganisationer dannet i 1990'erne. I den anden ende – i de kategorier som har færrest nye organisationer – finder vi ikke overraskende erhvervsorganisationerne. Der dannes heller ikke mange nye idrætsforeninger og ungdomsforeninger.

Sammensætningen af organisationssamfundet i Aalborg afviger ikke markant fra den, vi finder i de andre byer. Andelen af sociale organisationer er dog generelt lidt lavere i Aalborg. Det ville vi også forvente, eftersom det er velkendt, at den danske velfærdsstat har overtaget en lang række af de opgaver, som i andre lande varetages af de frivillige foreninger. Hvor seks pct. af organisationerne i Aalborg angiver at have deres vigtigste aktivitet inden for et af følgende områder, velgørenhed, sundhed, handicap og fattigdom, er det samme tilfældet for 15 pct. af organisationerne i Aberdeen, for ti pct. i Enschede, for ni pct. i Mannheim, for otte pct. i Sabadell og for syv pct. i Bern. Det er dog ikke utænkeligt, at forskellen mellem Aalborg og de øvrige byer på dette område er blevet mindre i 1980'erne og 1990'erne i takt med, at der er opstået "nye fattigdomsproblemer", og at den danske velfærdsstat har lagt flere opgaver ud til de frivillige foreninger.

Man kunne måske have forventet at se forholdsvis flere foreninger inden for idræt i Aalborg end i de andre byer, eftersom de frivillige foreninger i Danmark nærmest har haft en slags monopol på denne virksomhed. Lige så karakteristisk som det har været, at den sociale indsats er blevet lagt ind under staten, er fritidsaktiviteter, herunder også oplysende aktiviteter, for-

blevet et anliggende for de frivillige foreninger, om end de er tungt subsidi-erede af staten. Vi kan imidlertid ikke se den store forskel mellem Aalborg og de andre byer, når det drejer sig om idrætten. Mens 16 pct. af forenin-gerne i Aalborg angiver at have idræt som deres vigtigste aktivitet, gør det samme sig gældende for 14 pct. i Aberdeen, 22 pct. i Enschede, 12 pct. i Mannheim, 13 pct. i Sabadell og 15 pct. i Bern. Til gengæld er det gennem-snitlige antal medlemmer i idrætsforeningerne i Aalborg betydeligt højere end i de øvrige byer.

Note

1. Vi har dog valgt at køre videre med humanitære organisationer som en selv-stændig kategori, idet den ikke rigtigt passer ind i de øvrige kategorier.

Appendiks 2.

Undersøgelsens tilrettelæggelse

Population og udvælgelses-/indsamlingsmetode

Populationen består af alle foreninger i Aalborg Kommune. Formelle som uformelle sammenslutninger er medtaget i populationen. Det har således ikke været et krav, at foreningen er registreret, godkendt af det kommunale folkeoplysningsudvalg, eller at de modtager økonomisk tilskud mv. Ambitionen har været at komme i kontakt med samtlige foreninger i Aalborg Kommune. Indsamlingen af oplysninger om foreninger blev påbegyndt i juni 2001, og har kørt kontinuerligt gennem hele perioden, frem til sidste frist for returnering af spørgeskemaet 11.02.2002. Der er således løbende, gennem processen med databehandling, rykkerprocedure, og anden kontakt med de involverede foreninger, kommet oplysninger om nye foreninger, og rettelser til de allerede indhentede. En af årsagerne til denne langstrakte proces er, at der ikke eksisterer noget centralt register over foreninger i Aalborg kommune. Vi har således været nødsaget til at kombinere en bred vifte af forskellige kilder til indhentning af oplysninger om foreningslivet i kommunen.

Følgende kilder er anvendt:

- Det Nordjyske Landsbibliotek
- Handelskammeret i Aalborg
- De frivilliges hus
- Foreningshuset Trekanten
- Social- og Sundhedsforvaltningen, Aalborg Kommune
- Ældre- og Handicapforvaltningen, Aalborg Kommune
- Skole- og Kulturforvaltningen, Aalborg kommune
- Teknisk Forvaltning, Aalborg Kommune
- Dansk Arbejdsgiverforening
- LO
- St. Restrup Idrætsforenings oversigt over idrætsforeninger
- Brugerbutikken på Sygehus Nord
- Pensionisternes Samvirke
- SIFA
- Lions Club Aalborg – Mariendahl

- Telefonbøger
- Internettet
- Andelsboligforeningernes Fællesrepræsentation
- Oplysninger om foreninger gennem besvarelserne¹

Gennem kombineret af de forskellige kilder vurderer vi, at det er lykkedes os at komme i kontakt med langt hovedparten af foreninger og organisationer i Aalborg Kommune. Men det er yderst vanskeligt – for ikke at sige umuligt – at kortlægge samtlige netværk og grupper.

Den praktiske gennemførelse af undersøgelsen

Den kvantitative surveyundersøgelse er gennemført med spørgeskemaer indeholdende 31 spørgsmål. De første 1726 spørgeskemaer blev udsendt 25.10.2001 med svarfrist 15.11.2001. Anden udsending fandt sted 14.11. med svarfrist 4.12.2001, her udsendtes 258 spørgeskemaer, inklusiv 46 modificerede spørgeskemaer til indvandrerforeninger. I alt sendte vi 1984 spørgeskemaer ud i de to udsendinger. Efter første datarensning endte vi dog op med 1826 foreninger i Aalborg Kommune. Forklaringen på diskrepansen mellem antallet af udsendte skemaer og det nye antal foreninger skal findes i følgende forhold: 1) Der var tale om dobbeltgængere, dvs. foreningen optrådte to gange på adresselisten. 2) Foreningen var nedlagt. 3) Foreningen var ikke hjemmehørende i Aalborg Kommune. 4) Ukendt adressat.

Da svarfristen for første udsending udløb 4.12.2001 havde vi fået 687 udfyldte spørgeskemaer retur. Med udgangspunkt i det reviderede antal foreninger (1826) svarer det til en svarprocent på 37,6 pct.

Rykkerprocedure og anden udsending

Rykkerproceduren er foretaget gennem to faser: 1) en telefonisk rykkerrunde; 2) udsendelse af skriftlig rykker med nyt spørgeskema. Ud over at forpligtige foreningsrepræsentanterne til at returnere skemaet havde den telefoniske rykkerrunde også den positive bieffekt, at vi fik korrigeret nogle adresser, fik oplysninger om nye foreninger og om nedlagte foreninger.

Efter den telefoniske rykkerrunde, der forløb i tidsrummet 14.01.-22.01.2002, udsendte vi 28.01.2002 en skriftlig rykker. Her sendte vi 1048 spørgeskemaer ud med svarfrist 11.02.2002. 34 af disse blev sendt til indvandrerforeninger. Desuden sendtes samme dato 256 skemaer til Andelsboligforeningernes Fællesrepræsentation, som så ville sende skemaerne videre til foreningens medlemmer i Aalborg Kommune.

Datarensning og svarprocent

Efter svaret på den anden rykker kunne den endelige datarensning finde sted. Udvalget kom herefter til at bestå af 1775 foreninger + 256 andelsboligforeninger, hvilket giver et samlet nettoantal på 2031 foreninger i Aalborg Kommune.

Når datarensning og tilføjelser er foregået kontinuerligt, og da det som en følge deraf kan være vanskeligt at danne sig et præcist billede af brutto og nettoantallet af foreninger i undersøgelsen, kan det være på sin plads, at klargøre fremgangsmåden for datarensningen.

Foreninger er blevet slettet i de tilfælde, hvor:

- Vi telefonisk, pr. brev eller pr. e-mail har fået oplyst, at foreningen ikke er hjemmehørende i Aalborg.
- Der har været tale om en landsforening, hvor kontaktpersonen blot bor i Aalborg.
- Foreningen har kontaktet os, fordi den falder uden for målgruppen, og vi vurderer, at dette faktisk er tilfældet.
- Den samme forening har været opført to gange under forskelligt lyden-de navne.
- Foreningen er nedlagt.
- Spørgeskemaet gentagne gange er kommet retur grundet fejladressat.

Foreninger er bibeholdt og indgår som ”missing”, hvor:

- Foreningen har sendt et blankt skema tilbage, evt. med oplysning om, at de ikke vil medvirke i undersøgelsen.
- Foreningen har kontaktet os, fordi den mener, den falder uden for målgruppen, men vi vurderer, at dette ikke er tilfældet.
- Skemaet er påbegyndt udfyldt, men er opgivet.

Differensen mellem bruttoantallet af foreninger og det endelige nettoantal, er således opstået gennem en kontinuerlig proces, hvor ovenstående kriterier er anvendt successivt på ”råfilen”. ”Nettofilen” med de 2031 foreninger skulle gerne modsvare det faktiske antal aktive foreninger i Aalborg Kommune. Da svarfristen for den skriftlige rykker udløb 11.2., havde vi modtaget i alt 1026 udfyldte besvarelser, hvilket svarer til en svarprocent på 50,5. Med andre ord har den telefoniske og efterfølgende skriftlige rykker bidraget til at forøge svarprocenten med 12,9 procentpoint. Vi har samlet de vigtigste oplysninger om gennemførelsen af undersøgelsen i nedenstående oversigt.

Tabel A.2.1. Vigtige trin i undersøgelsen

Dato	Trin i undersøgelsen og bemærkninger
25.10.2001	Første udsending: 1726 spørgeskemaer sendes ud med svarfrist 15. november 2001
14.11.2001	Anden udsending: 258 spørgeskemaer sendes ud, svarfrist 4. december 2001
4.12.2001	Svarfrist udløber: Vi havde her modtaget 687 udfyldte skemaer, svarende til en svarprocent på 37,6 pct. ($687/1826 \cdot 100$)
14-22.01.2002	Første rykker: Telefonisk rykkerrunde. Resultat uvist da vi umiddelbart efter udsender skriftlige rykker
28.01.2002	Anden rykker: Udsending af 1048 skriftlige rykkere med svarfrist 11. februar. Udsending af 256 skemaer til Andelsbolig Foreningernes Fællesrepræsentation, for videre distribution
28.02-11.02.2002	Successiv datarensning: Vi ender op med et netto tal på 2031 foreninger
11.02.2002	Svarfrist udløber på skriftlig rykker: Vi har modtaget 1026 udfyldte skemaer retur, svarende til en svarprocent på 50,5 pct. ($1023/2031 \cdot 100$) De 1026 besvarelser er efterfølgende blevet indtastet og kodet i SPSS 10.1 til Windows.

Repræsentativitet

Tabel A.2.2 viser, hvorledes de forskellige foreninger er repræsenteret i den oprindelige population, antallet af besvarelser inden for hver foreningskategori samt besvarelsesprocenten inden for hver kategori.

Tabel A.2.2. Udsendte og besvarede spørgeskemaer

Foreningstype	Udsendte	Besvarede	Besvarelses- procent
Politiske partier og ungdomsorganisationer	66	30	46
Miljøorganisationer og grupper	8	8	100
Foreninger for internationalt samarbejde og udveksling	34	21	62
Grupper dannet for at protestere mod bestemte sager/enkeltsags grupper	9	8	89
Indvandrerorganisationer	34 *	16	47
Kvindegrupper	12	9	75
Humanitære organisationer (fx Røde Kors, Amnesty International)	38	11	29
Foreninger for socialt arbejde	98	42	42
Dyreværnsforeninger	6	0	0
Religiøse organisationer	18	11	61
Forsvar/soldaterforeninger	25	18	72
Kulturelle foreninger	136	75	55
Fritids/hobby foreninger	193	131	68
Idrætsforeninger	318	162	51
Ungdomsforeninger, herunder spejderkorps	178	92	52
Loger, herunder Lions Club	17	11	65
Antenneforeninger	17	11	65
Lytter- og fjernseerforeninger	5	0	0
Motororganisationer, herunder MC-klubber	20	9	45
Handicapforeninger	12	9	75
Patientforeninger	43	27	63
Selvhjælpsgrupper	10	6	60
Foreninger til bekæmpelse af visse sygdomme	14	5	36
Faglige foreninger og fagforeninger	84	41	49
Arbejdsgiverorganisationer	2	2	100
Erhvervsorganisationer og brancheforeninger	57	34	60
Indkøbsforeninger	3	2	67
Forældreforeninger	5	3	60
Organisationer for uddannelsessøgende, herunder elevforeninger	9	4	44

- fortsætter -

Foreningstype	Udsendte	Besvarede	Besvarelses- procent
Pensionistforeninger	79	50	63
Husmoderforeninger	1	0	0
Boligforeninger	256	66	26
Borgerforeninger	34	19	56
Beboerforeninger	8	5	63
Grundejerforeninger	99	48	48
Lokale beboergrupper/projektgrupper	31	27	88
Andre	-	20	-
Antal foreninger i alt	2031	1026	

* En del af disse foreninger er ophørt med at eksistere. Der var også en del med dobbelt-adresse. I alt er der nok ikke mere end 24-25 indvandrerorganisationer.

Note

1. I følgebrevet opfordrede vi foreningsrepræsentanterne til at give os et tip om foreninger, der eventuelt manglede at modtage et spørgeskema fra os.

Litteratur

- Abildgaard, Nicolai & Simon Schøler (2000). – *Unge har også meninger. Idrætsforeninger som skole i demokrati og medborgerskab*. Specialeafhandling ved Politik og Forvaltningstudiet, Aalborg Universitet.
- Almond, Gabriel & Sidney Verba (1963). *The Civic Culture*. Princeton: Princeton University Press.
- Amnå, Erik (1995) "Det måntydige mellemrummet. Nogle udlændske forskningsimpulser", pp. 119-171 i Erik Amnå (red). *Medmænsklighet att hyra*. Örebro: Libris.
- Andersen, Johannes, Ann-Dorte Christensen, Kamilla Langberg, Birte Siim & Lars Torpe (1993). *Medborgerskab. Demokrati og politisk deltagelse*. Herning: Systime.
- Anker, Jørgen & Inger Koch Nielsen (1995). *Det frivillige arbejde*. Rapport 95:3. København: Socialforskningsinstituttet.
- Berndtson, Winnie (1995). "Her går det godt ...", pp. 27-62 i Søren Christensen & Jan Molin (red.). *I den gode sags tjeneste. Frivillige organisationer i Danmark*. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Bonke, Jens (2002). *Tid og velfærd*. Rapport 02:26. København: Socialforskningsinstituttet.
- Christensen, Søren & Jan Molin (red.) (1995). *I den gode sags tjeneste. Frivillige organisationer i Danmark*. København: Handelshøjskolens Forlag.
- Christiansen, Niels Finn (1990). "Klassesamfundet organiseres 1900-1925", i Olaf Olsen (red). *Gyldendals og Politikens Danmarkshistorie*, bd. 12. København: Gyldendal.
- Christiansen, Peter Munk & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *Fast forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Coleman, James (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital". *American Journal of Sociology*, 94: 95-120.
- Eriksen, Sidsel (1996). *Stationernes samfund. Folk og foreninger i Grindsted 1880-1940*. Grindsted: Overgaard bøger.
- Goul Andersen, Jørgen (2002). "Danskerne deltagelse i foreningsliv og græsrodsbevægelser, 1979-2000", pp. 198-228 i Flemming Mikkelsen (red.). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Goul Andersen, Jørgen, Lars Torpe & Johannes Andersen (2000). *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Gundelach, Peter & Lars Torpe (1997). "Social Reflexivity, Democracy and New Types of Citizen Involvement in Denmark", pp. 47-63 i Jan W. van Deth (ed.).

- Private Groups and Public Life. Social Participation and Political Involvement in Representative Democracies.* London/New York: Routledge.
- Haberman, Ulla (1995). *Kommuneprofiler*. Odense: Center for Frivilligt Socialt Arbejde.
- Hart, Joep de & Paul Dekker (1999). "Civic Engagement and Volunteering in the Netherlands. A 'Putnamian' Analysis", pp. 75-107 in W. Marco Maraffi, Kenneth Newton & Paul F. Whiteley (eds.). *Social Capital and European Democracy*. London: Routledge.
- Henriksen, Lars Skov (1996). *Lokal frivillig organisering i nye omgivelser*. Aalborg Universitet: ALFUFF.
- Ibsen, Bjarne (1994). *De lokale foreninger i Danmark. En sammenligning af fritids- og kulturforeningerne med de sociale, sygdomsbekæmpende og humanitære foreninger*. Forskningsrapport. Odense: Center for Frivilligt Socialt Arbejde.
- Ibsen, Bjarne (1995). "Forandringer i den frivillige organisering i den kulturelle og sociale sektor i Danmark", pp. 219-242 i Kurt Klaudi Klausen & Per Selle (red.). *Frivillig organisering i Norden*. Oslo: Tano.
- Klausen, Kurt Klaudi & Per Selle (red.) (1995). *Frivillig organisering i Norden*. Oslo: Tano.
- Lelieveldt, Herman (1997). "The Political Participation of Intermediary Organizations at the Local Level", pp. 183-197 i Jan W. van Deth (ed.). *Private Groups and Public Life. Social Participation and Political Involvement in Representative Democracies*. London/New York: Routledge.
- Mouritsen, Per (2000). "Hvad er det civile i det civile samfund". *Politologiske Studier*, 5: 8-16.
- Putnam, Robert D. (2000). *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon & Schuster.
- Putnam, Robert D. (1995). "Bowling Alone: America's Declining Social Capital". *Journal of Democracy*, 5, 1: 65-78.
- Putnam, Robert D. (1993). *Making Democracy Work. Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: New Jersey.
- Reddy, Prakash (2001). "Forenings-Danmark – set udefra", pp. 30-33 i Hanne Børsh & Annemette Egerod Israelsen (red.). *Foreningslivet i Danmark – nye vilkår i en zappertid*. København: Landbrugets Oplysnings- og Kursusvirksomhed.
- Ronit, Karsten (red.) (1997). *Interesseorganisationer i dansk politik*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Rosenkrands, Jacob (2001). "Stille død eller hamskifte", pp. 8-9 i Hanne Børsh & Annemette Egerod Israelsen (red.). *Foreningslivet i Danmark – nye vilkår i en zappertid*. København: Landbrugets Oplysnings- og Kursusvirksomhed.
- Rothstein, Bo (2002). "Social Capital in the Social Democratic State", pp. 289-332 i Robert D. Putnam (ed.) *Democracies in Flux. The Evolution of Social Capital in Contemporary Society*. Oxford: Oxford University Press.

- Schøler, Simon & Lars Torpe (1999). *Foreningerne i Skanderborg*. Aalborg: Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning. Aalborg Universitet.
- Selle, Per & Bjarne Øymyr (1995). *Frivillig organisering og demokrati*. Oslo: Det Norske Samlaget.
- Selle, Per (1999). "The Transformation of the Voluntary Sector in Norway", pp. 144-166 i Jan W. van Deth et al. (ed.). *Social Capital and European Democracy*. London/ New York: Routledge.
- Steen, Ulla (red.) (1994). *Børne og ungdomsundersøgelsen – evalueringsprojekt vedrørende folkeoplysningsloven*. Hornslet.
- Strømsnes, Kristin (2001). *Demokrati i bevægelse*. Ph.d.-afhandling. Institut for Sammenliknende Politik. Bergens Universitet.
- Tocqueville, Alexis de (1994/1838). *Democracy in America*. London/New York: Fontana Press.
- Torpe, Lars (1998). "Lokal organisationsdeltagelse og demokrati. Mellem individ og fællesskab, borger og styre", pp. 49-84 i Carsten Ronit (red.). *Interesseorganisationer i dansk politik*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Torpe, Lars (2000). "Foreninger og demokrati", pp. 79-122 i Jørgen Goul Andersen, Lars Torpe & Johannes Andersen. *Hvad folket magter. Demokrati, magt og afmagt*. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Torpe, Lars (2003a). "Social Capital in Denmark. A Deviant Case?". *Scandinavian Political Studies*, 26, 1: 27-48.
- Torpe, Lars (2003b). "Associations and Democracy in Denmark. Changing Relations Between Individuals and Associations". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* (forthcoming).
- Warren, Mark E. (2001). *Democracy and Associations*. Princeton: Princeton University Press
- Wollebæk, Dag & Per Selle (2002). *Det nye organisasjonssamfunnet. Demokrati i omformning*. Oslo: Fagboklaget.

Om forfatterne

Lars Torpe er lektor i politisk sociologi ved Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning ved Aalborg Universitet. Har skrevet bøger og artikler om demokrati, politisk deltagelse og social kapital, senest *Hvad Folket Magter. Demokrati, magt og afmagt*, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2000 (sammen med Jørgen Goul Andersen og Johannes Andersen).

Torben Kjeldgaard er cand.scient.soc. fra Aalborg Universitet 2001. Har siden været forskningsassistent ved Institut for Økonomi, Politik og Forvaltning og undervisningsassistent ved den samfundsvidenskabelige basisuddannelse, AAU.

Udgivelser fra Magtudredningen pr. 15. juni 2003

Bøger

Jørgen Goul Andersen, Peter Munk Christiansen, Torben Beck Jørgensen, Lise Tøgeby & Signild Vallgård (red.) (1999). *Den demokratiske udfordring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Peter Munk Christiansen, Birgit Møller & Lise Tøgeby (2001). *Den danske elite*. København: Hans Reitzels Forlag.

Anette Borchorst (red.) (2002). *Kønsmagt under forandring*. København: Hans Reitzels Forlag.

Martin Marcussen (2002). *OECD og idespillet – Game Over?* København: Hans Reitzels Forlag.

Lise Tøgeby (2002). *Grønlandere i Danmark. En overset minoritet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Torben Beck Jørgensen & Kurt Klaudi Klausen (red.) (2002). *Territorial dynamik - streger på landkort, billeder i vore hoveder*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Flemming Mikkelsen (red.) (2002). *Bevægelser i demokrati. Foreninger og kollektive aktioner i Danmark*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Jens Blom-Hansen (2002). *Den fjerde statsmagt? Kommunernes Landsforening i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Margaretha Järvinen, Jørgen Elm Larsen & Nils Mortensen (red.) (2002). *Det magtfulde møde mellem system og klient*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Anker Brink Lund (2002). *Den redigerende magt - nyhedsinstitutionens politiske indflydelse*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Finn Sivert Nielsen & Inger Sjørlev (red.) (2002). *Folkets repræsentanter. Et antropologisk blik på Folketinget*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Thomas Pedersen (red.) (2002). *Europa for folket? EU og det danske demokrati*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Peter Munk Christiansen & Asbjørn Sonne Nørgaard (2003). *Faste forhold – flygtige forbindelser. Stat og interesseorganisationer i Danmark i det 20. århundrede*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Martin Marcussen & Karsten Ronit (red.) (2003). *Internationaliseringen af den offentlige forvaltning i Danmark – forandring og kontinuitet*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Gorm Winther (red.) (2003). *Demokrati og magt i Grønland*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Lise Tøgeby (2003). *Fra fremmedarbejdere til etniske minoriteter*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Torben Beck Jørgensen (red.) (2003). *På sporet af en offentlig identitet – værdier i stat, amter og kommuner*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Erik Damgaard (2003). *Folkets styre. Magt og ansvar i dansk politik*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Hans Mouritzen (red.) (2003). *Er vi så forbeholdne? Danmark over for globaliseringen, EU og det nære*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Hans Sode-Madsen (2003). *Farlig ungdom. Samfundet, ungdommen og ungdomskommissionen 1945-1970*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Lars Bille & Jørgen Elklit (red.) (2003). *Partiernes medlemmer*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (red.) (2003). *På sporet af magten*. Århus: Aarhus Universitetsforlag.

Skrifter

Erik Oddvar Eriksen (1999). *Is Democracy Possible Today?* Århus: Magtudredningen.

Ole Hammer & Inger Bruun (2000). *Etniske minoriteters indflydelseskanaler*. Århus: Magtudredningen.

Jens Peter Frølund Thomsen (2000). *Magt og indflydelse*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Elklit, Birgit Møller, Palle Svensson & Lise Togeby (2000). *Hvem stemmer – og hvem stemmer ikke?* Århus: Magtudredningen.

Jacob Gaarde Madsen (2000). *Mediernes konstruktion af flygtninge- og indvandrerspørgsmålet*. Århus: Magtudredningen.

Karsten Vrangbæk (2001). *Ingeniørarbejde, hundeslagsmål eller hovedløs høne? Ventetidsgarantier til sygehusbehandling*. Århus: Magtudredningen.

Søren Laursen (2001). *Vold på dagsordenen. Medierne og den politiske proces*. Århus: Magtudredningen.

Jørgen Goul Andersen & Mette Tobiasen (2001). *Politisk forbrug og politiske forbrugere. Globalisering og politik i hverdagslivet*. Århus: Magtudredningen.

Erik Albæk, Peter Munk Christiansen & Lise Togeby (2002). *Eksperter i medierne. Dagspressens brug af forskere 1961-2001*. Århus: Magtudredningen.

Helle Porsdam (2002). *Fra pax americana til lex americana? En diskussion af dansk retliggørelse som en påvirkning fra USA*. Århus: Magtudredningen.

Eva Østergaard-Nielsen (2002). *Politik over grænser: Tyrkeres og kurderes engagement i det politiske liv i hjemlandet*. Århus: Magtudredningen.

Jonathan Schwartz (red.) (2002). *Medborgerskabets mange stemmer*. Århus: Magtudredningen.

Walter Korpi (2002). *Velfærdsstat og socialt medborgerskab. Danmark i et komparativt perspektiv, 1930-1995*. Århus: Magtudredningen.

- Steen Thomsen, Torben Pedersen & Jesper Strandskov (2002). *Ejerskab og indflydelse i dansk erhvervsliv*. Århus: Magtudredningen.
- Frank Rasmussen & Peder Andersen (2002). *Globaliseringens økonomiske konsekvenser for Danmark*. Århus: Magtudredningen.
- Carsten Greve (2002). *Privatisering, regulering og demokrati. Telestyrelsens funktion som uafhængig reguleringsmyndighed*. Århus: Magtudredningen.
- Ann-Dorte Christensen (2003). *Fortællinger om identitet og magt. Unge kvinder i senmoderniteten*. Århus: Magtudredningen.
- Thomas Schøtt (2003). *Den økonomiske elites netværk*. Århus: Magtudredningen.
- Peter Dahler-Larsen & Niels Ejersbo (2003). *Djøficering – myte eller realitet?* Århus: Magtudredningen.
- Jan H. Hermansen, Lars Bille, Roger Buch, Jørgen Elklit, Bernhard Hansen, Hans Jørgen Nielsen & Karina Pedersen (2003). *Undersøgelsen af medlemmerne af de danske partiorganisationer. Dokumentation*. Århus: Magtudredningen.
- Lars Torpe & Torben K. Kjeldgaard (2003). *Foreningssamfundets sociale kapital. Danske foreninger i et europæisk perspektiv*. Århus: Magtudredningen

www.magtudredningen.dk